శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

కాకినాడ

సర్వధారి సంవత్సరము

సంపుటము ౩౭

1948—49

సర్వధారి సంవత్సరము.

1948—49

విషయ సూచిక.

1947–48 ; 1948–49 ఆదాయవ్యయపట్టికలు.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౩౭. { సర్వధారి. చైత్ర - భాద్రపదములు } సంచిక ౧ - ౩.

శ్రీః

"సాహిత్యవిమర్శము."

(పూర్వానువృత్తము)

అప్పల్ల సోమేశ్వరశర్మ P. O. L. (సింహాచలము)

ఈవిషయమునఁ గుంతకుని యభిప్రాయము కొంచెము వేఱుగ నగపడును. అతఁడు తన వక్రోక్తిజీవితమను గ్రంథములో సాహిత్య పదార్థమునుఁ జాలవరకు విమర్శించి ప్రతిపాదించెను. "వాచ్యవాచక భావరూపమగు సంబంధము శబ్దార్థములకు సహజమే గాన శబ్దార్థ సంబంధమాత్రము సాహిత్యమనుటకు వలనుపడదు. విశిష్టసంబంధమునే సాహిత్యమనవలయును. సంబంధవైశిష్ట్యమునుఁ బ్రతిపాదింపఁబోవు రీతినిఁ బరిష్కరించుకొనుట యుక్తము." అని కుంతకుని తాత్పర్యసంగ్రహము. ఈవచనములనుఁ బరిశీలించిన నతనియాశయము తెల్లమగును. చూడుఁడు :—1. "యదిదం సాహిత్యం నామ తదేతావతి నిస్సీమని సమయాధ్వని సాహిత్యశబ్దమాత్రేణ ప్రసిద్ధమ్, నపున రేతస్య

కవికర్మ కౌశలశ్లాఘాధిరూఢరమణీయమస్య అద్యాపి కశ్చిదపి విపశ్చిద యమస్య పరమార్థ ఇతి మనాఙ్మాత్రమపి విచారపదవీ మవతీర్ణః। తద స్య సరస్వతీహృదయారవింద మకరందబిందుసందోహసుందరాణాం సత్కవివచసామంతరామోదమనోహరత్వేన పరిస్ఫురదేతత్ సహృ దయషట్చరణగోచరతాం నీయతే." (చిరకాలమునుండి సాహిత్య ము శబ్దమాత్రముచేతనే ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఎవరు నద్దాని పరమార్థ మును నిర్వచించలేదు. కాన సాహిత్యపదార్థమును సహృదయులకు మనవిచేసుకొనుచున్నాను.)

2. "సహితయోర్భావస్సాహిత్యమ్".

3. "శబ్దార్థౌ సహితావేవ ప్రతీతౌ స్ఫురతస్సదా। సహితా వితి తావేవ కిమపూర్వం విధీయతే." (శబ్దార్థములు సహితములుగనే యెల్లప్పుడు స్ఫురించుచుండును. సహితములన నవియే. క్రొత్తగఁ జెప్పు నదేమి?)

4. "ననుచ వాచ్యవాచక సంబంధస్య విద్యమానత్వా దేత యోః కథంచిదపి నసాహిత్యవిరహః। సత్యమేతత్। కింతువిశిష్టమే వేహ సాహిత్యమభిప్రేతమ్". (వాచ్యవాచక సంబంధము శబ్దార్థము ములకు సహజమగుటచే వానికెప్పుడును సాహిత్యాఽభావముండదు. అయినను విశిష్టసాహిత్యమే సాహిత్యపదార్థముగ నభీష్టమైనది.) ఈ మొదలగు వచనములు. కుంతకుఁ డిట్లు విశిష్టసంబంధమే సాహిత్య మని స్థిరపఱచి తనకు స్వాభిమతమయిన వైశిష్ట్యము నీవిధముగ నిరూ పించెను :— 1. "సాహిత్యమనయోశ్శోభాశాలితాంప్రతి కాఽప్యసౌ। అన్యూనాఽనతిరిక్తత్వ మనోహారిణ్యవస్థితిః। సహితయోర్భావ స్సాహిత్యమ్। అనయోశ్శబ్దార్థయో ర్యాకాఽప్యలౌకికీచేతనచమ త్కారకారితాయాః కారణం అవస్థితిః—విచిత్రైవ విన్యాసభం గీ.................................సాసాహిత్యముచ్యతే". (లోకోత్తర

చమత్కారజనకమగు శబ్దార్థముల విచిత్రవిన్యాసము సాహిత్యమనఁబడును.) 2. "మార్గానుగుణ్యసుభగో మాధుర్యాదిగుణోదయః। అలంకరణ విన్యాసో వక్రతాతిశయాన్వితః॥ వృత్త్యౌచిత్యమనోహారి రసానాం పరిపోషణం। స్పర్ధయా విద్యతేయత్ర యథాస్వముభయోరపి। సాకాప్యవస్థితి స్తద్విదానందస్పందసుందరా। పదాదివాక్పరిస్పంద సారస్సాహిత్యముచ్యతే।" (రసోచిత గుణాలంకారాది సహితము, లోకోత్తర చమత్కారజనకము, రసికహృదయాకర్షకమునగు శబ్దార్థముల విలక్షణావస్థితి సాహిత్యమనిపించుకొనును.) అని దీనినిఁబట్టి "శబ్దార్థ విశిష్టసంబంధమే సాహిత్యపదమునకు ముఖ్యార్థము" అని కుంతకుని యాశయమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. భోజుని నియత సాహిత్యమునకుఁ గుంతకుని విశిష్టసాహిత్యమునకును భేదమంతగ సిద్ధింపదు. భోజుని కావ్యనియతత్వముననే కుంతకుఁడు వైశిష్ట్యమని పేరిడినట్లు విశదమగుచున్నది. అయినను సంబంధాంతరమును సాహిత్యమనుటయుక్తమే కాదని కుంతకుని యభిసంధిగఁదోఁచుటచే నియ్యది మతాంతరముగఁ జూపఁబడినది.

రాజశేఖరుఁడు తన కావ్యమీమాంసలో సాహిత్యపదార్థము నతిసంగ్రహముగ నిరూపించి వదలివైచెను. "శబ్దార్థముల యథావత్తగు కలయికయే సాహిత్య"మని యతనియాశయము. "శబ్దార్థయోర్యథావత్సహ భావేన విద్యా సాహిత్యవిద్యా" మొదలగు వాక్యములచే నీవిషయము తెల్లమగును. ఇతనిమతమునఁ గావ్యనియతత్వవైశిష్ట్యాదుల కావశ్యకతయుండదు. శబ్దార్థ సంబంధాంతరముగూడ సాహిత్యమనవచ్చును.

ప్రసిద్ధాలంకారికులలో సాహిత్యపదార్థ విచారమునుఁజేసిన వారి తాత్పర్యము లీవిధముగ నున్నవి.

ఈ సాహిత్యపదము "సాహిత్యసంగీతకలావిహీన సాక్షాత్పశుః పుచ్ఛవిషాణహీనః" "పదవాక్య ప్రమాణేషు యదేతత్ప్రతిబింబితం। యో యోజయతి సాహిత్యే తస్యవాణీ ప్రసీదతి" "సాహిత్యం శ్రీమురారేః" మొదలగు ననేక స్థలములలోఁ గొన్నిచోటులందు కావ్యపరముగనుఁ గొన్నిఁట నలంకారశాస్త్రపరముగనుఁ బ్రాచీన కవులచేఁ బ్రయోగింపఁబడెను.

ఇట్లు దుర్నిరూపణీయార్థము, అలంకారికవివాదాస్పదము, మహావిషయమునగు సాహిత్యపదమును, కాలక్రమమున "సామాన్యముగఁ గావ్యస్థలములగు శ్లోకాదుల యన్వయజ్ఞానము" అను నర్థమందుగూడఁ బ్రయోగించుట సంభవించెను. "వానికి సాహిత్య మధికము" "వీనికి సాహిత్యమల్పము" మొదలగు లోకవ్యవహారములనుఁ బరిశీలించిన నీవిషయము గోచరించును.

ఇట్లే "సాహిత్యపాథోనిధి మంథనోత్థమ్" "సంస్కృత సాహిత్యమ్" "ఆంధ్రసాహిత్యము" "హిందీసాహిత్య" మొదలగు ప్రాచీనాఽధునిక వచనములనుఁజూచినచో సాహిత్యపదము క్రమముగఁ గేవల వాఙ్మయ రూపార్థమునందునుఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నదని నిశ్చయింపవచ్చును.

కాగా నిప్పటికి సిద్ధించిన సాహిత్యపదార్థములివి:— 1. కేవల వ్యాకరణవ్యుత్పత్తి ననుసరించి "సహస్థితి" రూపార్థము.

2. "శబ్దార్థౌ సహితౌ కావ్యమ్" అను లక్షణానుసారముగ శబ్దార్థ సంబంధరూపార్థము.

3. భోజాభిమతమగు రసాఽవియోగాదిరూపార్థము.

4. కుంతకాభీష్టమగు విశిష్టసంబంధ రూపార్థము.

5. శబ్దార్థముల యథాతథమగు సహభావమనెడి యర్థము

6. అన్వయజ్ఞాన రూపార్థము.

7. వాఙ్మయ రూపార్థము.

ఈవిధముగ స్వల్పముగు భేదముతో సాహిత్యపదార్థములు నిరూపింపఁబడినవి. ఎట్లో యొకరీతి నర్థాస్తరములను నిరూపించినను నిరూపింపవచ్చును. సహితశబ్దమునకు శాస్త్రసమూహమను నర్థమును జెప్పి యధ్యాహార శేషపూరణ లక్షణాములతో "షట్ఛాస్త్ర సామాన్య సంప్రదాయార్థ జ్ఞానత్వము" అని పెద్దలవాక్కులలో దొర్లుచుండు నర్థమట్టి యర్థాస్తరములలో నొకటి. పైయర్థములలో భోజకుంతక మతములు సహృదయ పరిగ్రాహ్యములు.

ఈయర్థములనన్నిటి నటుంచి సాహిత్యపదపరమార్థనిష్కర్షను దెలిసికొనవలయును. "రసమేకావ్యాత్మ" యను మతము సర్వోత్తమముగ స్థిరపడినపిదప సాహిత్యపద పరమార్థము రసికహృదయాకర్షకముగ వికసించినది. ఎట్లనః— హితశబ్ద మేవిధముగఁజూచినను రసవాచకముగ సిద్ధించుచున్నది. చూడుడు:— 1. హితము=బ్రహ్మానందసదృశ మగుటవలన రసికాగ్రేసరులకు పథ్యము. (రసము) 2. హితము=పిహితము నిగూఢమని యర్థము. అభిధాలక్షణావ్యతిరిక్తమగు వ్యంజనావ్యాపారముచేతనే గాని యింకొకరీతినఁ బ్రతీయమానము కానిదగుటవలన గూఢము. (రసము) అనిభావము. 3. హితము=సన్నిహితము. సతతకావ్య పరిశీలన పరిపక్వచిత్తులగు భావుకుల హృదయారవిందములందు సంస్కారరూపమున సన్నిహితము. (రసము) 4. హితము=నిహితము. సమ్యగ్రక్షితమని యర్థము. మహాకవులచే బాగుగఁ బరిపోషింపఁబడినది (రసము) అని భావము. 5. హితము=అవహితము. వాల్మీకి వ్యాసాది మహామునులచే నేకాగ్రచిత్తముతో ధ్యానింపఁబడినది. (రసము) ఎట్లైనను హితశబ్దమునకు రసమనియే యర్థము. హితముతోఁగూడినది. (హితేన-సహ=యుక్తమ్) సహితము రసవిశిష్టమని యర్థము. సహితముయొక్క భావము సాహిత్యము. ప్రకృతి జన్యబోధయందు ప్రకారముగ భాసించు నర్థమే భావప్రత్య

యార్థమగుటచే సాహిత్యశబ్దార్థము రసమనియే పర్యవసించును. (రసవిశిష్టమను సహితశబ్ద జన్యబోధలో విశేషణముగ రసమే భాసించుచున్నదిగాన యని తాత్పర్యము) కాన సాహిత్యశబ్దార్థము రసము ఇదియే సాహిత్యపదపరమార్థము. రసము కావ్యాత్మయను సిద్ధాన్తము సర్వాంగీకృతము, సునిశ్చితమునుగాన నిదియే సర్వసహృదయపరిగ్రాహ్యము.

ఇట్లు సాహిత్యశాస్త్రమన రసశాస్త్రమని ఫలితము వచ్చినది. ఆత్మస్థానీయమగు రసమును నిరూపించునపుడు శరీర, తద్ధర్మ, తదలంకారాది స్థానీయములగు శబ్దార్థ, గుణాలంకారాదులను నిరూపించుట యత్యావశ్యకము నుచితముంగూడనగును. కాగా రసవిశిష్టమగు కావ్యముయొక్క స్వరూప సాధన సామగ్రి ప్రయోజనాదినిరూపణపరమగు శాస్త్రము సాహిత్యశాస్త్రమని సంపిండితార్థము.

4. శాస్త్రత్వ సమర్థనము.

ప్రకృతమున నిట్టి సాహిత్యముంగూడ వ్యాకరణాదులవలననే శాస్త్రమేయని సయుక్తికముగ నిరూపింపవలసియున్నది. పండితలోకమున నిటీవలఁగొన్ని యభిప్రాయపరిణామములు కలిగినను మొదటినుండియు నిద్దాని శాస్త్రత్వవిషయమున నొకవిధమగు ననాదరము వ్యాపించియున్నది. కావునఁ బ్రస్తుతనిరూపణమున కావశ్యకత సంభవించినది. కొందఱాలంకారికు లీవిషయమునఁ దగుశ్రద్ధవహింపకపోయిన నీవిషయమును శంకించి పట్టుదలతో సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రతను సమర్థించినవారు రాజశేఖర ధర్మసూరులు. వీరి కావ్యమీమాంసా సాహిత్య రత్నాకరములందు బహుముఖములుగ సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రత్వము సమర్థింపబడియున్నది. ఆగ్రంథములందలి యుక్తులచేతను యుక్త్యన్తరములచేతనుఁ బ్రస్తుతవిషయమును విశదీకరింపఁదలచితిని.

1. "సకలవిద్యాస్థానై కాయతనం పంచదశం కావ్యం విద్యాస్థానమితి యాయావరీయః। గద్యపద్యమయత్వాత్, కవిధర్మత్వాత్, హితోపదేశకత్వాచ్చ। తద్ధి శాస్త్రాణ్యనుధావన్తి।" (పదునాలుగువిద్యలని ప్రసిద్ధికలదు. కాని కావ్యవిద్యనుఁగూడ జేర్చి పదునైదువిద్యలనవలయును. గద్యపద్యమయత్వము, హితోపదేశకత్వము మొదలగు శాస్త్రలక్షణములు కావ్యవిద్యకును గలవు.

2. "పంచమీ సాహిత్యవిద్యేతి యాయావరీయః। సాహి చతసృణామపి విద్యానాం నిష్యందః।" (నాలుగువేదముల సారభూతమగుటచే గావ్యవిద్య నైదవవేద మనవలయును.)

3. "ఉపకారకత్వా దలంకారస్సప్తమమఙ్గమ్। ఋతేచ తత్స్వరూపపరిజ్ఞానాద్వేదార్థానవగతేః।" (అలంకారవిద్యను విడిచిన వేదార్థసమ్యగ్జ్ఞానము కలుగనేరదు: కాన అఙ్గత్వమనగా నుపకారకత్వమగుటచే గావ్యవిద్యయు వేదార్థవిజ్ఞానోపయుక్తమగుటవలన నద్దానినేడవ వేదాఙ్గ మనవలయును.) ఈ మొదలగునవి రాజశేఖర వచనములు వీని పరిశీలనచే సాహిత్యమును, పదునైదవవిద్యగాను, ఐదవ వేదముగాను, ఏడవ వేదాంగముగాను, దప్పక బరిగణింపవలయునను రాజశేఖరుని యభిసంధియు, దన్మూలమున సాహిత్యముయొక్క శాస్త్రతయు స్పష్టమగును.

మఱియుఁ బ్రతిశాస్త్రమందు నేదోయొక యనధిగతవిషయము సరపూర్ణముగ విచారింపఁబడును: అట్లే సాహిత్యశాస్త్రమునఁగూడ ననధిగతమగు కావ్యవిషయము పూర్ణముగఁ జర్చింపఁబడుచున్నది. గాన నదియు శాస్త్రమే. విషయము, ప్రయోజనము, పురుషార్థ పర్యవసానము, కర్తవ్యతాబోధక ప్రమాణము నుండుటచేఁగావ్యము విమర్శింపఁదగినదియే కాదని వాదించుటమాత్రము యుక్తముకాదు. కావ్యమీమాంసాయాం వక్ష్యమాణస్వరూపమగు కావ్యము విషయము,

గావ్యమునకుఁ గీర్త్యాదులు పెక్కు ప్రయోజనములుం గలవు. అయ్యవి మున్ముందు పూర్తిగఁ బ్రదర్శింపఁబడును. అంగములకు ప్రధానఫలముచేతనే ఫలవత్త్వమను న్యాయమునను సరించి కావ్యప్రయోజనములను బట్టియే కావ్యమీమాంసకును సప్రయోజనత్వము సిద్ధించును. అట్లే "కీర్తిం స్వర్గఫలా మాహురాసంసారం విపశ్చితః।" అనునభియుక్తవచనానుసారముగ స్వర్గాదిసాధకమగు కీర్తికి సాధనమగుటచేఁ గావ్యము పురుషార్థపర్యవసాయియునగును. ఇట్లుండ నిట నొకశంక యుదయింపవచ్చును. 'ప్రతియుపదేశమునకుఁ బ్రవృత్తినివృత్తిబోధనమే ప్రధానప్రయోజనముగదా! అయ్యది యుపదేశాన్తరములచేతనే సిద్ధించునుగానఁ గావ్యోపదేశము వ్యర్థము" అని. ఈశంక నిలువనేరదు. తుల్యయుక్తిచే (కావ్యోపదేశముచేతనే ప్రధానప్రయోజనము సిద్ధించుటవలన నుపదేశాన్తరములు అనుదానిచే) నుపదేశాన్తరములే యేల నిరర్థకములు కాకూడదు ? వేదార్థసమ్యగ్విజ్ఞానాదుల కుపదేశాన్తరము లవసరమందుమేని యందుకొఱకే కావ్యోపదేశమునకు నావశ్యకత సిద్ధించునని తెలియఁగునది. అన్నివిధముల నుపదేశాంతరములతో సమానయోగక్షేమము కావ్యోపదేశము. మీఁదుమిక్కిలి యుపదేశాన్తరములకంటె మిక్కుటమగు నాధిక్యముండుటచేఁ గావ్యోపదేశమునకే యావశ్యకత సంప్రాప్తమగును. ఇతరోపదేశములకంటెఁ గావ్యోపదేశమునకుండు నతిశయమెట్టిదో కొంచెము వివరించుట యుచితము. ఉపదేశము ప్రభుసమ్మితము, మిత్రసమ్మితము, నమ్మితము, కాంతాసమ్మితమునని త్రివిధము. ఇటసమ్మితశబ్దము సదృశార్థకము. అందు ప్రభుసమ్మితము వేదము. వేదమున నర్థమునకప్రాధాన్యము శబ్దమునకే ప్రాధాన్యమునుఁగాన నద్దానికి ప్రభుసమ్మితత్వముపపన్నమగుచున్నది. లోకములో నొకానొక ప్రభువు భృత్యాదుల నెట్లు వాఙ్మాత్రముచేతనే యొకకార్యమందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుచు

నింకొక కార్యమునుండి నివర్తింపఁజేయుచు విపరీతముగఁ జేసినచో దండించుచు నుండునో యట్లే శ్రుతియు లిఙ్ (విదధీత) లోట్ (వద) తవ్యదాది (ప్రోక్షితవ్యమ్) విధ్యర్థకప్రత్యయసహితములగు వాక్యములచేతనే పురుషుల నిష్టకార్యములందు ప్రవర్తింపఁజేయుచు ననిష్టకార్యములనుండి నివర్తింపఁ జేయుచు విపరీతముగఁ జేసినచో దండనస్థానీయమగు ప్రత్యవాయమునుఁ జూపుచు నుండును. శబ్దమనఁగా విధిప్రత్యయసహిత వాక్యము. ప్రవర్తకత్వమే (పురుషుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుట) దానికిఁగల ప్రాధాన్యము. అందుచే శబ్దప్రధానమైన శాస్త్రము, ప్రభుసమ్మితమను లక్షణము ఫలించుఁ గాన వేదము ప్రభుసమ్మితమను విషయము నిర్వివాదము. ప్రభుసమ్మితోపదేశమున మనసునకాహ్లాద ముండదు. భయభక్తులతోఁ బురుషుఁడు ప్రవర్తింపవలసి వచ్చును.

మిత్రసదృశములు పురాణాదులు. అవ్వి అర్థప్రధానములు. అర్థమనఁగా వాక్యార్థము. ప్రాధాన్యముఁ బ్రవర్తకత్వము గాఁ బదార్థమున కట్టి ప్రవర్తకత్వము లేకుంటచేఁ బదార్థము మాత్రమిచట గ్రహింపరాదు. పురాణము లర్థవాదస్వరూపములు (స్తుతినిందాస్వరూపములు) లగుటచే వేదమువలె "ఈ కార్యమునట్లు చేయవలయును" అను విధిబలముతోఁ బురుషులకు హితాహితములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులనుఁ గలుగఁజేయలేవు. ఇంకనేమన మిత్రునివలె యుక్తులతో ననునయించి మహాపురుష గుణవర్ణనాదులద్వారా ప్రవృత్తి నివృత్తులనుఁ గలుగఁజేయుచుండును. కానఁ బురాణాదులు మిత్రసమ్మితములు మిత్రసమ్మితోపదేశమువలనఁ గొంచెమాహ్లాదానురాగములు కలుగుచుండును.

కాంతాసమ్మితము కావ్యోపదేశము. ధ్వని ప్రధానమైన కావ్యమే కాంతాసదృశమనఁబడును. ప్రేమతో మెత్తనముగ నుల్ల

కకఁబలుకకఁ గేవలము కటాక్షవలోకనహావభావాదులచేతనే పురుషునిఁ బరవశునిఁజేసి యిష్టానిష్టములందుఁ బ్రవృత్తి నివృత్తులఁ గలుగఁజేయుచున్నదో యట్లే కావ్యమును సహృదయ చమత్కార కారణము, శబ్దార్థోభయ శక్తిమూలమునగు వ్యంజనావ్యాపారము చేతనే “రామాదులవలెఁ బ్రవర్తింపవలయును.” “రావణాదులంబోలి ప్రవర్తింపఁగూడదు.” అను ప్రవృత్తి నివృత్తులను మనసు నొవ్వకుండ సంతోషపూర్వకముగ సంపాదింపఁజేయును. కాంతోపదేశమువలన సంపూర్ణాహ్లాదానురాగము లుద్భవించును. ఈవిషయమునే విద్యానాథుఁడు “యద్వేదాత్ప్రభుసమ్మితాదధిగతం శబ్దప్రధానాచ్చిరం యచ్చార్థ ప్రవణాత్పురాణ వచనాదిష్టం సుహృత్సమ్మితాత్ । కాన్తాసమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్య కావ్య శ్రియా కర్తవ్యే కుతుకీ బుధో విరచిత స్తస్యై స్పృహాం కుర్మహే.” అనుపద్యముచే వెల్లడించెను. సాహిత్యసారమం దచ్యుతరాయఁడును.

జిజ్ఞాసోః సుందరీరీత్యా కావ్యం సముపదేశకృత్ ।
ఐహికాముష్మికాదేర్యతోఽయమన్వర్థ ఉచ్యతే 1
వేదోపదేశ కావ్యాది శబ్దభేదాత్త్రిధా మతః ।
ఉపదేశో నృపసుహృత్సుందరీ రీతితః క్రమాత్ । 2
నృపాజ్ఞావత్తు వేదాజ్ఞాఽనుల్లంఘ్యైవేతి వైదికః ।
నృపరీత్యోపదేశోఽసౌ ఫలవీవాఽతిసౌఖ్యదః । 3
సుహృదుక్తి కృతే సౌఖ్యం ఫలే నో చేద్భయం నహి
సుహృద్రీత్యోపదేశోఽయమితిహాసాది కర్తృకః । 4
మోఽధికారిసుఖాద్యైవశ్రవణేఽనుష్ఠితాఫలే ।
కాన్తారీత్యోపదేశస్స్యాతోఽయం కావ్యాది సంభవః । 5
సుందరీ స్వీశహృదయం వశీకృత్య స్వసద్గుణైః ।
లౌకికం వైదికంచాఽపి కారయతీష్టం ససాధనమ్ । 6

తద్వత్కావ్యాద్యపి శ్రీమన్మహారామాయణాదికమ్ ।
శ్రోతుర్మనో వశీకృత్యహితం వక్తి వహేతుకమ్ । 7
అయం సర్వత్రసుఖదః శ్రవణేఽనుష్ఠితావపి ।
తద్గుణాద్యైర్ రసోత్పత్తేః ఫలేష్వేష్టార్థ సిద్ధితః ॥" 8

అను శ్లోకములచేఁ గావ్యోపదేశాతిశయమునుగ్గడించెను. విశ్వనాథకవి రాజుకూడ సాహిత్యదర్పణమున "చతుర్వర్గప్రాప్తిర్హి వేదశాస్త్రేభ్యో నీరసతయా దుఃఖాదేవపరిణతబుద్ధీనామేవజాయతే। పరమానందసందోహజనకతయా సుఖాదేవ సుకుమారబుద్ధీనామపి పునః కావ్యాదేవ। ననుతర్హి పరిణతబుద్ధిభిస్సత్సు వేదశాస్త్రేషు కావ్యేషు కిమితి యత్నః కరణీయ ఇత్యపి నవక్తవ్యమ్. కటుకౌషధోపశమనీయస్య రోగస్య సితశర్కరోపశమనీయత్వే కస్యవారోగిణ స్సితశర్కరా ప్రవృత్తిస్సాధీయసీ నస్యాత్ ।" అను వచనములలోఁ జమత్కారముగఁ గావ్యాతిశయమును విశదీకరించెను. ఇట్లు కావ్యాతిశయప్రతిపాదకములగు నాలంకారిక మూర్ధన్యోక్తులు వందలకొలది యున్నవి. అందుచేఁ గావ్యోపదేశ ముపదేశాన్తరములకన్న మిన్నయని స్థిరపడుటవలన నయ్యదియే సార్థకము నావశ్యకమునని విశదమగుచున్నది.

(వ్యాఖ్యాశే వ. ము.)

గ్రంథస్వీకారము.

శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే ప్రాచ్యగ్రంథమాల యందు ప్రచురింపఁబడిన ఈ క్రింది యమూల్యగ్రంథములు మా కార్యస్థానమునకు సాదరముగ నొసంగఁబడి స్వీకరింపఁబడినవి.

(1) కాశ్యపసంహిత- జ్ఞానకాండము. (2) రూపకపరిశుద్ధి (3) ఆంధ్రకువలయానందము. (4) శృంగారసంకీర్తనములు. (5) శ్రీవేంకటేశ్వరవచనములు. (6) శ్రీ వేంకటేశ్వరలఘుకృతులు.

శ్రీ దేవస్థానమువారు తమకు సంస్కృతాంధ్రాదిభాషలయందును, హిందూమతసంప్రదాయములందునుగల యభిమానముతో దిరుపతియందు సంస్కృతకళాశాలను, ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమును, ప్రాచ్యపరిశోధకసంఘమును నెలకొల్పి వానికనుబంధముగ నొక పత్రికనుగూడ ప్రకటింపుచున్నారు. అంతమూల్యములగు వ్యాసములు, సంస్కృతాంధ్ర తమిళ భాషలయందును, నాంగ్లమునను ప్రచురింపఁబడుచున్నవి.

వీరి ప్రాచ్యగ్రంథమాలయందు వైఖానసాగమమును గూర్చిన అత్రిసంహితయందలి సమూర్తార్చనాధికరణమిదివరలో ప్రకటింపఁబడినది. మరల నాయాగమమునకు ముఖ్యమగు కాశ్యపజ్ఞానకాండమను గ్రంథమిప్పుడు వెలువడినది. వైఖానసీయులకు కృష్ణయజుర్వేదానుబంధమగు కల్పసూత్రము లేగాక వారి సిద్ధాంతములను, దేవాలయములందలి యర్చనాదులను వివరించు మరీచి, అత్రి, కాశ్యప, భృగు సంహితలును ముఖ్యమైనవి. అందు మరీచికృతమగు విమానార్చనకల్పము, అత్రిరచించిన సమూర్తార్చనాధికరణమను గ్రంథము లిదివరలో ప్రకటితములు.

కాశ్యపజ్ఞానకాండము అష్టోత్తరశతతమాధ్యాయసంయుతమై పెక్కువిషయముల నుద్ఘాటించుచున్నది. గ్రంథప్రారంభమున భువన నిర్మాణము, జంబూద్వీపవిస్తృతి, ఖండములు మొదలగునవి తరువాత వాస్తువిషయములు, విమాన దేవసభాదికల్పనములు, ఆచార్యవరణము, భూమిశుద్ధి, దారుయిష్టకాసంగ్రహణము, బ్రహ్మస్వరూపము, ప్రాకారస్వరూపము, శూలస్థాపనము, నిత్యార్చనవిధి, అలంకారాసనస్నపనవిధులు, ఆయాకార్యముల సంభవించు దోషములకు దగిన ప్రాయశ్చిత్తములు మొదలగునవి గ్రంథాంతమున అష్టాదశీమంత కల్పము, తన్మహిమయు విశదీకరింపఁబడినవి. ఈగ్రంథమునందలి విషయములు కేవలము వైఖానసులకేగాక తదితరులకు నవశ్యశ్రవణీయములు. వైఖానసాగమమును గూర్చియు సంహితలను గూర్చియు విపులమగు విమర్శగ్రంథము నాంగ్లమున బ్రకటింతుమని యుపోద్ఘాతమున దెలుపఁబడినది. అట్టి గ్రంథమాంగ్లముననేగాక యందలి విషయములను దెలియునటుల నాంధ్రమునఁగూడ బ్రకటింపవలయునని పరిశోధనాలయాధికారుల హెచ్చరించుచున్నాము.

(2) రూపకపరిశుద్ధి- ఇది అలంకారశాస్త్రమునకు జెందిన విమర్శ గ్రంథము. పండితరాజ దేశికతిరుమలై తాతాచార్య శిరోమణిచే రచింపఁబడినది. ఉపమారూపకాలంకారములను గూర్చి పెక్కు అలంకారగ్రంథముల పరిశీలించి వ్రాయఁబడినది. భోజుని సరస్వతీకంఠాభరణము ననుసరించి, 'సామాన్యాప్రయోగే' అను పాణిని సూత్రవివరణ మొనరింపఁబడినది. సంగ్రహముగ గ్రంథారంభముననే గ్రంథ ప్రయోజనమును వివరింపుచు గ్రంథకర్తలు పాదారవిందమను చో రూపకమని పలువురంగీకరించియుండ, కొందఱు ఉపమయగునని నిర్వచించియున్నారు. అది సమంజసముగాదు. దాని నుపపాదించుచు సహృదయరంజనమునకై రూపకపరిశుద్ధియను నీగ్రంథమును రచించితినని

తెలిపియున్నారు. ప్రాసంగికముగ దండి, వామన, భామహ, రుద్ర టాది ప్రాచీనాలంకారికులమతములను, అప్పయదీక్షిత, జగన్నాథాది యర్వాచీనుల యభిప్రాయములును విమర్శింపఁబడినవి. ఉపమారూపకముల యాదార్థ్యస్థితిని దెలియఁగోరువారికిది మిక్కిలి సహాయకారి యగు ననుట నిర్వివాదాంశము. వెల 2 రూప్యములు.

(3) ఆంధ్రకువలయానందము. ఉభయభాషాప్రవీణ కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. విద్యార్థుల కుపయుక్తముగ సులభమగురీతిని మూలమునందలి విషయములు లలితమగు శైలి నాంధ్రీకరింపఁబడినవి. కాని క్లిష్టమగు నాలంకారిక శాస్త్రవిషయకములగు చర్చలతో గూడియుండుటచే, మూలము వలెనే కొన్నిస్థలముల పాఠకులకు కష్టసాధ్యమనియే చెప్పనగును. ఈ గ్రంథమువలెనే యిటీవల ప్రతాపరుద్రీయ, సాహిత్యరత్నాకరాది గ్రంథము లాంధ్రీకరింపఁబడినవి. కాని 'అనధీతే మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమంజరీ' అనినట్లు క్లిష్టతములగు మూలగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిన వానిప్రయోజనము సందేహాస్పదమనఁదగును. మూలవిషయములను తగురీతిని సంగ్రహముగ దగిన యుదాహరణముల గైకొని వివరించి, విద్యార్థుల కుపయుక్తముగ స్వతంత్రరచనములనే యొనర్చుట మంచిదని తోచుచున్నది. ఈవిషయము నిజమర్థమని పండితబృందమే నిర్ణయించునుగాక. అయినను విశేషపరిశ్రమ వహించి మూలభావములను శక్త్యనుసారము సులభమగుభాషను వివరింప ప్రయత్నించిన గ్రంథకర్తల ప్రయత్నమెంతయు బ్రశంసనీయము. వెల రు 3-12-0.

(4) శ్రీ వేంకటేశ్వర వచనములు.

(5) శృంగార సంకీర్తనములు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి యాస్థానమున సంకీర్తనాచార్యులగు తాళ్లపాకవారి నెఱుఁగని యాంధ్రవాఙ్మయాభిలాషు

లుండు టరుదు. వారి గ్రంథములలో ముఖ్యములగు అష్టమహిషీ కల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉషాపరిణయము లేగాక, చిన్న కృతులు పెక్కులు గలవు. వానిలో చాలభాగము దేవస్థానమున రాగిరేకులలో వ్రాయింపఁబడి శాశ్వతముగ జాగ్రత్త పఱుపఁబడినవి. దేవస్థానము వారిచేవల ప్రాచ్యపరిశోధనశాలయం దాంధ్ర వాఙ్మయ పరిశోధకులును, సుప్రసిద్ధ విమర్శకులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి వర్యుల సాహాయ్యముచే అన్నమాచార్యుల శృంగారసంకీర్తనములను, పెదతిరుమలాచార్యుని శ్రీవేంకటేశ్వరవచనములను బ్రకటించి యున్నారు.

శ్రీవేంకటేశ్వర వచనములను గ్రంథమునకు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులమగు పీఠికయందు వచనరచనము, తద్భేదములను గూర్చి సోదాహరణముగను, సవిమర్శముగను వివరింపబడినది. మఱియు తాళ్లపాక వారు రచించిన గ్రంథములు, వారి వంశక్రమము దెలుపఁబడినవి- శ్రీ వేంకటేశ్వరవచనములు కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనము లను నామాంతరము గల్గిన సింహగిరివచనముల బోలియున్నవని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసియున్నారు. ఈవచనములు సులభమగు శైలిని పెక్కు వేదాంతవిషయముల బోధింపుచు భక్తిప్రధానములై యలరారుచున్నవి. భావస్ఫురణము, అర్థగాంభీర్యముగలిగి తేటతెనుంగున మధురముగ రచింపఁబడిన యీగ్రంథము ఆంధ్రభాష యందుత్తమ వచనరచన దుస్సాధ్యము కాదని ఘోషింపుచున్నది. సహృదయు లందఱి మాధుర్యమును గ్రోలి యానందింతురుగాక వెల రు 1-8-0

(6) శ్రీ వేంకటేశ్వర లఘుకృతులు. ఇదియు శ్రీ శాస్త్రిగారిచే బరిష్కరింపఁబడిన గ్రంథము. ఇందు కొన్ని కృతు లసమగ్రము. కొన్నిటికి కర్తలపేర్లును తెలియుట లేదు. అయిననేమి యముద్రితములు. రచనాసౌష్ఠవ్యముగలిగి సహృదయానందరంజకము లనఁదగును.

తరిగొండ వెంకమాంబ రచించిన శ్రీ రమాపరిణయమను ద్విపదయు తుదిని చేర్చఁబడినది. ఇందు లఘుకృతులు 9 గలవు. వెల రు 1-8-0. పై గ్రంథములు వలయువారు శ్రీవేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయ ముఖ్యాధికారులకు వ్రాయనగును.

---

7. తోకచుక్క — అనంతాత్మకుల వేంకట సూర్యరామారావు.
వెల 0-6-0 లు.

ఇది ఖగోళశాస్త్ర విషయకమగు చిన్నగ్రంథము. ఇందు గ్రంథకర్తలు తోకచుక్కలస్వరూపము, దానికిని సూర్యకుటుంబమునకు గల సంబంధము, ప్రాచీన భూగోళశాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించిన ధూమకేతువులు, వానివృత్తాంతము, పునరావర్తనము మొదలగు విషయము లన్నియు సంగ్రహముగ విమర్శించియున్నారు. సులభమగు వ్యావహారికభాష నీగ్రంథము రచింపఁబడినది. అవసరమైన తావులకొన్ని పదముల కాంగ్లపదములును సులభగ్రాహ్యతకొరకు దెలుపఁబడినవి. గ్రంథకర్త లిట్టి చిన్నగ్రంథములనే గాక ఖగోళశాస్త్రమునుగూర్చి విపులముగ కథారూపముగ నుండునటుల గ్రంథముల రచింపవలసి యున్నది. ఆంగ్లమున సర్-రాబర్టు బాల్ అను ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడు The story of the Heavens ఖగోళ వృత్తాంత కథయను గ్రంథమును కేవలము శాస్త్రజ్ఞులకే గాక సామాన్యులకుగూడ సులభముగ దెలియుటకై రచించియున్నాడు. దాని నాదర్శముగ గొని యిటీవల పరిశోధనాఫలితముల గూడ జేర్చి హృద్యముగు రీతిని పాఠశాలా విద్యార్థుల యుపయోగార్థము మన దేశీయ భాషలయందు గ్రంథములు రచింపఁబడవలసియున్నవి. ఇట్టి గ్రంథముల వలయుచోటుల ఫొటో చిత్రములను గూడ చేర్చవలసియుండును. ధూమకేతువులనుగూర్చి యాంధ్రమున దెలుపవలసిన ముఖ్యవిషయముల వివరించిన గ్రంథకర్త ప్రయత్నమెంతయు బ్రశంసనీయము.

ఛందోదర్పణసమీక్ష.

(అనువృత్తము)

విద్వాన్-రావూరి దొరసామిశర్మకవి,

ఛందోదర్పణంబుపైఁ దరువాతి కవుల సవరణలు,

అనంతుని ఛందమందలి లక్షణములందుఁ గొఱఁతపడినవానిని దోషములని తోఁచినవానిని దరువాతి లాక్షణికులు కొంతవఱకు సర్వాంగపరిపూర్ణముగాఁ బూరించియు సంస్కరించియు నున్నారు. వానిం గొన్నింటి నీక్రిందఁ దెల్పెదను.

(1) త్రికారప్రాసము-

సంఖ్యఁ బలుకు త్రికారంబుఁ జనుఁ దకార
సదృశమై త్రికారప్రాస సంజ్ఞ గలిగి
అత్రివిక్రముఁ డభయప్రదాత యనఁగ
వాక్త్రిపథగోజ్జ్వలులు విష్ణుభక్తు లనఁగ. (1-45)

అని వ్రాసినాఁ డనంతుఁడు. కస్తూరిరంగకవి రంగరాట్ఛందమున 'సంధిఁబల్కు- త్రికారం'బను పాఠమిచ్చియున్నాఁడు, గాని యది సరిగాదు. ఇది సంఖ్యార్థక త్రికారంబుగాన రంగకవి పాఠమున కర్థము పొసఁగకున్నది. అనంతునే యనుసరించిన చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసార సంగ్రహమున "ఓత్రిలోకస్తుత నీతిజ్ఞయను సంఖ్యఁ బలుకు ద్రికార మన్ప్రాస సంజ్ఞ"యని రచించెను. అత్రివిక్రముఁడను శబ్దమున కర్థము సరిపడలేదు. ఆ త్రివిక్రముఁ డనియుండును. అత్తఱి యర్థమును సంఖ్యార్థకత్రికారప్రాసంబును సంఘటితములగును. సంధిఁ బల్కను సవరణము రంగరాట్ఛందమున గోచరించుచున్నది గాని లక్ష్యమున 'ఆ త్రివిక్రముఁ డను సత్ప్రాసమే వెలయుచున్నది. 'వాక్ + త్రిపథగ' అను రెండవ యుదాహరణములో సైతము సంఖ్యార్థక త్రికారమే యున్నది.

అప్పకవిసంఖ్యార్థక త్రికారమునకే చెల్లునను నీప్రాసలక్షణము తక్కుం గల ప్రయోగములకు సరిపడమిచేఁ దనగ్రంథమున నీపద్యమును జేర్చుకో లేదుగాఁబోలు !

(2) బిందుప్రాసము- పొల్లు నకారము బిందువై ధకారము నూఁదినప్పుడే యీప్రాసమునకుఁ బ్రయోగసిద్ధి యనంతుఁడు ప్రసాదించుట సరిగాదని "బిందువై పొల్లనాఁజెందు సంధులను గనందగు ప్రాసంబు బిందువగుచు (లక్షణ-1-65) నని సామాన్యముగా నన్ని హల్లులకుం జెల్లు నర్థమొసంగునట్లు చిత్రకవి పెద్దన సవరించియున్నాఁడు. ముద్దరాజు రామన, కూచిమంచి తిమ్మనలు పరుషసరళపరకంబగు ద్రుతంబునకు బిందుత్వమగునను లక్షణమురచించి లక్ష్యంబు లుదాహరించిరే కాని యనంతుని ధకారమాత్రలక్షణమును విమర్శింపరైరి. రంగయకవి యనంతుని లక్షణమును జేకొని, బిందుపూర్వకంబులగు ధకారేతర హల్లులకును బ్రయోగంబులుచూపి లక్షణము వ్రాసెను.

(3) అర్థబిందుప్రాసము-పటలకుమాత్రమే యనంతుఁడు చెప్పినాఁడనియు, పరుషసరళంబులన్నింటికి ప్రాసము ప్రయోగములందుఁ గానఁబడుచున్నదనియు, నప్పకవియు నట్లే చెప్పినాఁడనియు ముందే తెలుపఁబడెను. చిత్రకవి పెద్దన 'అఱసున్న గలపక యరయు నిర్బిందువై, కెలినచోటను దెలియ వినుఁడు, దాఁటెఁగేసరిసుతుఁ డేటిగుంపులతేనిఁ జాఁవుగా లంఘించి యేపుమీఱి, నన నర్థబిందువై యమరు ప్రాసంబగు' (1-65.)

అని వ్రాసెను. పటలకుమాత్రమేయని సూత్రింప లేదుగాని యుదాహరణము లనంతుని ననుకరించి పటలకే యిచ్చెను. ఇందు మఱొక యంశము- 'మాటలేటికి మేటితాఁబేఁటి కనఁగ'నను ననంతుని పద్యమునఁ దాఁబేటిశబ్దమున 'టి' యుపవిభక్తిగాన నయ్యది సార్థ

బిందుకము గాదని ముందు వక్కాణింపఁబడినదిగదా. సార్ధబిందుకమని వాదించినచోఁ బెద్దనపద్యమునందలి 'దాఁటెఁ గేసరి సుతుఁడేటిగుంపుల' ననుదళములోని 'ఏటి' (ఏఱు+టి) శబ్దమాపవిభక్తికాంతము గాన సార్ధ బిందుకమై 'దాఁటె, ఏఁటి' అను రెండుచోట్ల నర్ధబిందువులుండి యుదాహరణము వ్యర్థంబగు. పెద్దన ప్రయోగమే యాపవిభక్తిక టి వర్ణంబు సార్ధబిందుకము గాదని చాటుచున్నది.

కవిజనసంజీవనీకర్త రామన 'అర్ధబిందువు నిర్బిందువగు పదంబు, ప్రాసముల దీర్ఘములమీఁదఁ బలుకఁజెల్లు, మూఁడు మాత్రలు నేకమై కూడెననఁగ, నోఁకుమూఁకలనణఁచె నిత్యోకుఁడనఁగ' అనుపద్యమును, దానిక్రింద 'అనంతుఁడు చెప్పినరీతిటవలకు మాత్రమే కాదు అన్నింటికిఁ జెప్పవచ్చును' (ప్రథమతరంగము) అనువచనము వ్రాసి విరాటపర్వములోని 'లోకము వంచింపందగు చీఁకటిరేయొకవె' నను ప్రయోగమిచ్చియున్నాఁడు. సర్వలక్షణసారసంగ్రహకర్త తిమ్మన రామనవలెనే యనంతుని లక్షణము సరికాదని చెప్పి పై రామననే యీ క్రిందిరీతి ఖండించియున్నాఁడు.

అర్ధబిందువు నిర్బిందువగు పదముల
ప్రాసములు దీర్ఘముల మీఁదఁబలుకఁ జెల్లు
ననుచుఁ దగముద్దరాజు రామన వచించె
హ్రస్వములమీఁద నటువలె నలరు రుద్ర. (2-19)

తిమ్మకవి రామననే ఖండించినాఁడుగాని 'నిడుపులు పరసున్నలు లమ లెడమునుగల కచటతపల కిఁ బ్రాసములై దొడరును నిర్బిందువులొక్కెడ' నని రామన మతమునే చెప్పిన యప్పకవి లక్షణంబుగూడ దానిచే నపాస్తమగుచున్నది. ఇట్లే యీసందర్భమున లాక్షణికులు భిన్న భిన్నంబులుగా లక్షణములు రచించిరి.

(4) సంయుత ప్రాసము- (అనంతచ్ఛందము)

గీ. పాదు నూఱు ప్రోవులు బహువచనంబులై
పరఁగుచుండు నూఁదిపలుకునపుడు
తేల్చిపలుకనపుడు దీపించు సంయుత
ప్రాసమిరు దెఱఁగులఁ బద్మనాభ. (1-55)

గీ. పాళ్లు మనుజులెక్క నూళ్లుగాఁ దొడఁగెన
య్యూళ్లు మిగుల బలసెఁ బ్రోళ్లుగాఁగ
భాగ్యవంతుఁ జేలు పాళ్లను నూళ్లను
ప్రోళ్లనయ్యె బ్రాతె కూళ్లిచటను. (1-56)

గీ. తెలుఁగునందు లేదు లలిఁగ్రిందినుడి గుర్త్వఁ
గుర్తిమ్మైనాఁగ రేఫకొమ్ము గాని
ప్రాసమైత్రి చేరదు దా సంయుతప్రాస
మగును రేఫయుతము ననుసరించి. (1-57)

క. ఒకక్రిందటి రేఫలు సమ
మై ప్రాలించఁ జెలి ప్రాసమగు సంయుక్తం
బాకూర్ర పక్రిభయమున
వాకుర్ర్వదె గజము భక్తవత్సలుననఁగన్. (1-58)

ఇందుఁ దొలి రెండు పద్యములో లోక విషయమును, మరి రెండు పద్యములు మతలోకవిషయమును జెప్పుచున్నవి. (1,2 వ) పాదు, ఊరు, ప్రోవు శబ్దముల బహువచనములు పళ్లు, ఊళ్లు, ప్రోళ్లు. ఇవి సంయుక్తములు. వీనికిఁ బరస్పర ప్రాసమైత్రి రెండవపద్యమునఁ జూపఁబడినది, సరియే. నాల్గుపాదములందుఁ బ్రాసమున హల్లు లేక రీతినుండవలయు; సంయుక్తాక్షర మొకటనున్నఁ దక్కిన చరణంబులందు నా సంయుక్తమే యుండవలయును, ననునవి ప్రాససామాన్య లక్షణములు. పై రెండవ లక్ష్యపద్యము ప్రాససామాన్య లక్షణమందే గతార్థమగును

గాన దీనిని మఱలనేల చెప్పవలయునను సంశయ ముప్పతిల్లెడుఁ గాని లక్షణంబును బరికించినచో 'ఊఁదిపలుకునవుడు తేల్చి పలుకునవుడు దీపించు సంయుతప్రాస'మను దళమున కర్థము వేఱుగానున్నది. అనంతుని లక్ష్యంబున నూఁదు తేలు పలుకు సంయుతముల ప్రాసమైత్రిగాన రాదు. అందుఁ గలవన్నియు నూఁదిపలుకఁబడునవియే. ఇవ్విషయము చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములోని యీక్రింది పాదములచే నిస్సంశయముగా స్పష్టమగుచున్నది.

"పాడునూరునుబ్రోలుఁ బాళ్లు నూళ్లుఁ
బ్రోళ్లును మొగులు మొగుళ్లను నివిమొదల్
బహువచనములైన పట్ల నూఁది
పలికినప్పుడు తేలఁబలికిన సంయుత
ప్రాసంబుద్వివిధమై పరఁగుఁ గృతుల."

ప్రోలు మొగులు శబ్దముల బహుత్వములు ప్రోళ్లు మొగుళ్లు. ఇందు మొదటిది దీర్ఘపూర్వక సంయుతము; రెండవది హ్రస్వపూర్వక సంయుతము. ఇవియే యూఁది తేల్చి పలుకఁ బడునవి. వీనికిఁ బ్రాసమైత్రి ఘటిల్లుననుట సంయుతప్రాసము.

అనంతామాత్యుని సంపూర్ణముగా ననుసరించినవాఁడు పెద్దన. ఇయ్యంశముఁ జూపుటకిది స్థలముగాదు గాన నాకచించెదు లక్షణసారసంగ్రహ విమర్శనమునఁ జూపెదను. అనంతుఁడిచ్చిన పాడు-ఊరు ప్రోలు శబ్దములనే గ్రహించి పెద్దన తేల్చిపలుకు నుదాహరణము లేమిచే మొగులు శబ్దంబొసంగి కొఱవడిన దోసంబును నివరించినాఁడు. అనంతుఁడు ప్రాససామాన్యలక్షణనిర్దేశంబున "పత్తిగమునఁ దన వర్ణోక్తుఁజూడన సంయుతాక్షరాది చెల్లు ననుమగురువు" (1-32) అను పద్యమును రచించియున్నాఁడు. ఇందే సంయుతప్రాసంబులోని యభిప్రాయంబు చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బునరుక్తిగా నేల యనం

తుఁడు సంయుత ప్రాసంబు వర్ణించెనో శోచనీయము. ఏతాదృశం బగు నసంగత మార్గంబును దిలకించియే పెద్దన 'జడ్డయు జడ్డయునను ముఁజేసి ప్రాసముంచుట సమప్రాస నామంబగు'నని సామాన్యలక్షణంబు దెల్పి దానిక్రింద నీవిశేషలక్షణమును (సంయుతప్రాసము) జెప్పినాఁడు. అనంతుని మార్గమును దర్వాతిలాక్షణికు లెవ్వరు ద్రొక్కలేరు. (3,4 ప) తెలుఁగులందు వట్రువసుడి లేదు, వ్రారవడిగలదు. వ్రారవడితోఁ జేరిన హల్లట్టి సంయుతాక్షరముతోనే ప్రాసమైత్రి నొందును గాని వట్రువసుడితోఁ జేరిన హల్లునకుఁ దన్మైత్రి చెల్లదని దీనిభావము. 'వాక్రుచ్చు, ఆకృష్ణ' యనుశబ్దములో నివికి కేకరీతిగాఁ దోఁచును. వీనికిఁ బ్రాసమైత్రి నిషిద్ధమని యనంతుని యభిప్రాయమై యున్నది. తెనుఁగుపదములోని రేఫసంయుతాక్షరము సంస్కృతపదములోని యట్టి రేఫసంయుతముతోడను, రేఫసంయోగమాదియందుఁ గల శబ్దములు రేఫసంయోగము మధ్యఁగల సంస్కృతాంధ్ర శబ్దములతోడను బ్రాసమైత్రినందునని నాల్గవపద్యములోఁగల 'ఈక్రింది. ... సమమై వ్రాలుచు ... అక్రూర ... వాక్రువ్వ' అను నుదాహరణములు దెలియఁజేయుచున్నవి. జడ్డకు జడ్డసమముగా నుంచవలయునను వాక్యముచేతనే యివి గతార్థములగునని పెద్దన సంయుతప్రాసముక్రిందఁ జర్చింపఁడయ్యె. మఱి తరువాతివా రెవరుం దీనిందలపెట్టరైరి. అప్పకవి ప్రాసభేదముల సంఖ్యఁ బెంచుతలంపుగలవాఁడుగాన ననంతుని పద్యములననుకరించి యిట్లు వ్రాసికొనెను.

గీ. నుడులు తెలుఁగులందుఁ బొడమవా కైవడి
వ్రాలు కొమ్ము వ్రారవడులు గాన
రేఫయుత సమాఖ్యఁ గృతులఁ బ్రాసములగు
సొరిదిఁ దమకుఁదాము నుడులఁ బాసి. (అప్ప 3-328)

క. ఈక్రార పలుకునకు సమ
మై క్రాలుచుఁ దేలి ప్రాసమగుఁ జనతనకే
శ్రీ క్రొమ్ముడి సౌందర్యము
వాక్రువ్వం దరమె యురగవరునకు నైనన్ (అప్ప 3-324)

అనంతునిపద్యము లట్లే యనుకరించుచు నప్పకవి సంయుత ప్రాసమునకు రేఫయుత ప్రాసమన్నాఁడు. ఉదాహరణ మనంతుని పద్యముం బోలినదే.

(5) ప్రాదియుతులు-

క. ధరనుపసర్గలు ప్రాన్వవ
దురపాభిప్రతి సువిన్యుదుప పర్యధిసమ్
నిరతి పరాజ వులిరువది,
పరాజవులుచొరవు తెలుఁగుబాసను నెందున్. (అనంత 1-93)

ఇందుఁ దెలుఁగుబాసయనఁగా దత్సమమనియే గ్రహింప వలయును. అచ్చాంధ్రమునఁ బ్రాద్యుపసర్గలు లేవుగదా! తత్సమ భాషయందు 'పరా, అజ్, అపి' అను నుపసర్గత్రయము లేదని యనంతుఁడుచెప్పె 'అపి' తెనుఁగున లేదుగాని 'పరాజులు' గలవు. భీమన యుపసర్గవింశతికి వళ్లుభయము చెల్లునని వ్రాసెనేకాని పరాజపినిషేధము వచింపఁడయ్యె. సులక్షణసారమందును, కూచిమంచి తిమ్మన సర్వలక్షణసారమందును భీమన చెప్పినంతయే కలదు. ముద్రిత కవిజనసంజీవనియం దుపసర్గల కుభయయతి చెల్లునని మాత్రమున్నది. చిత్రకవి పెదన యనంతుని మతమువాఁడుగానఁ బరాజపినిషేధము వచించె. కడకప్పకవియు నుపసర్గవింశతి పారాయణశ్లోకము రచించి 'ఆంధ్రమునకుఁజేరని పరాజపులు మూఁడుగాక' యని యనంతామాత్యుని లక్షణమునే యాధారముగాఁ గొనిచెప్పెను. అనంతునకుఁ

బూర్వ్యుడు విన్నకోటపెద్దన 'అప్యాజ్ అను నిరూపణ మప్రసిద్ధ' మని రెంటినిసూత్రము నిషేధించె.

పరాక్రమ పరాయణాది శబ్దంబులందు 'పరా' యున్నదిగదా? విన్నకోటపెద్దన యిచ్చిన యీక్రిందిపద్యములో 'పరా'యనుట కుదాహరణములుగలవు.

రిపుల విశసించుచోటఁ బరేతనాథుఁ
డుర్వి రక్షించుచోటఁ బరోధభుజుఁడు
(కావ్యా-చూడామణి-7-ఉల్లా-49-ప)

రంగరాట్ఛంధమునఁ గస్తూరిరంగకవి ప్రాసు లిన్వాదిటికిఁ బ్రయోగము లొసంగియున్నాఁడు. అతని మతమున నేదియు నిషేధము గాదు. పరాజవులకు (పరా) పరాయణ పరాక్రమములు (అజ్) ఆలాపము, (అపి) అప్యయము లక్ష్యములుగా రంగకవి యొసంగియున్నాడు ఇందు మొదటిది నిర్వివాదంబు. మూఁడవదానికిచ్చిన యుదాహరణములు:-

"శయధృతి ఫణిపలయ భవా
ప్యయ విహిత విశుద్ధసంవిదాత్మక"
"జయ విజయ వినుత జన్మా
ప్యయ దూరానంద రూప భాసుర"

ముద్రణమున 'అవ్యయ' యనియే కలదు. రంగకవి 'అపి'కి లక్ష్యములుగాఁ బైపద్యము లొసంగియుండుటచే 'అప్యయ' అనియే యుండఁజనును. అప్యయ మనుపదము తెనుఁగు నిఘంటువులందును గొన్ని సంస్కృతకోశములందును గానరాదు. దీనిప్రయోగ మాంధ్రమందప్రసిద్ధమే. ఆప్టేనిఘంటువందు అప్యయము (అపి+అయము), అప్యయనము (అపి+అయనము), అపీతి (అపి+ఇతి) మున్నగు శబ్దములుగలవు. ప్రలయమని వీనికర్థము. వీనికిఁ బ్రయోగములు-

స్వాప్యయాత్ - బ్రహ్మసూత్రము 1 అధ్యా 1 పాద 10 సూ;
అపీతౌతద్వత్ప్రసంగా దసమంజసమ్ - బ్రహ్మ - 2-1. 4;
స్వమప్యపీతో భవతి - ఛాందోగ్యోపనిషత్తు.

రంగకవి యుదహరించిన పద్యద్వయము వరుసగా పెద్దన హరి కథాసుధారస, నాచనసోమన హర(రి) విలాస కృతులలోఁ గలవని యందు వ్రాయఁబడియె. ఏతద్గ్రంథములు నామమాత్రావశిష్టములు. ఏది యెట్లున్నను బూర్వలాక్షణికులు చెప్పని యీయతియప్రయోగ మును బ్రకటించిన రంగకవి పరిశీలన ప్రశంసింపఁ దగ్గది. ఇఁక రెండవ దానికిడిన యుదాహరణములు పరికింతము.

"జాలికడియాన యతి మధు
రాలాపములనియె నాదరణమున వినఁగన్..."

(అల్లసాని పెద్దన హరికథాసారము.)

"మానితిలక సజ్జన సం
తాన మహీరుహ! భవత్సుధాలాపము..."

(నాచన సోమన హర(రి) విలాసము.)

ప్రాదియతి యుభయయతిభేదము. ఉభయయతి యనఁగా స్వరవ్యంజనముల రెంటికి యతిమైత్రినుంచుట. 'ఉపసర్గములలఁ దెలుల స్వరములతోఁ జని వాని తవ్వ్వలను గలుచు నచ్చుటుగ హల్లుయునఁ బ్రాది యతి యనంగ' నని యప్పకవీయములోఁ గలదు. ఉదా- ప్రాప్తి (ప్ర+ఆప్తి.)

అబ్జయోని రజోగుణప్రాప్తిఁ దనరు
పద్మనాభుండు సాత్త్వికప్రాప్తిఁ దనరు. (అప్పకవి)

పై ఆలాపశబ్దములో ఆఙపై స్వరము రాలేదు. ఈ అజ్ మధుర సుభాశబ్దములకుఁ బరముగా వచ్చియున్నది. పై రంగకవి పద్యములం దున్న ఇది 'భాను సమాప్రభ సిద్ధ్వవిధ ధరువుఁ' డను నట్టిద యుకుంబోలిన దే కాని ప్రాదియతి కాఁజాలదు. అజపులకుఁ దగిన ప్రయోగము లా

లభింపమిం జేసియే చక్కఁగాఁ బరిశీలించి విన్నకోట పెద్దన యారెంటిని నిషేధించె. అకికిని ప్రయోగము చూపఁబడియె. ఇఁక అజ్ఞునకుఁ ప్రాదియతి విధానమునుగూర్చి యాలోచింపవలయు. స్వరవ్యంజనములు రెండు తటస్థించుటకు నుపసర్గలు హలంతములుగానో (సమ్, దుర్- మొ.) హలుపసంబులుగానో (అపి, అభి, అధి- మొ) యుండవలయు. అజ్విషయము వేఱై యున్నది. చూపునకు హలంతముగా నున్నను సమాసంబున నకారము లుప్తబగును. కావున సంహితయందు వ్యంజనము రాదు. అందుచే నుభయ యతివిధానము దీనికిఁ బొసఁగదు. ఇట్టి రీతిచేత అజ్నిషేధము సమీచీన మగును.

(6) భిన్నయతి—

క. అంచిత తిలకము శౌరి ధ
రించె ననఁగ జగణమధ్యరేఫ విరతియగా
నంచిత తిలకము హరిధరి
యించె ననఁగ భిన్నవిరతి నిత్యమువచ్చున్. (అనంతుఁడు.)

'ధరియించె, ధరించె' అను శబ్దములందు భిన్నాభిన్నరూపములతో నిత్యముండును. అభిన్నముగా నున్నకట్టున హల్లునకు యతి మైత్రి; అది భిన్నయతిగాదు. భిన్నముగా నున్నపు డచ్చునకు మైత్రి; ఇది భిన్నయతి. భీమన విన్నకోట పెదన లీయతిని జేర్కొన్నట్లు లేదు. ఉపలభ్యమానచ్ఛందోగ్రంథములలో ననంతుఁడే తొలుత నీయతిని మొదలుపెట్టెనని యెన్ననగుచున్నది. అప్పకవి యనంతుని భిన్నయతిని గ్రహించి 'ధరించెననఁగ జగణమధ్యరేఫవిరతి' యనుదళమునకుఁ బెలియతి (అభిన్నయతి) యని నామకరణము గావించె. లక్షణ లాక్షణికు లిది యనవసరమని కాఁబోలు మానివేసిరి.

కస్తూరి రంగకవి యనంతుని పై పద్యమును దన ఛందమున వ్రాసికొని "ధరించె, ధరియించె... అను నీమొదలయిన శబ్దములున్న మధ్యాక్షర విరళములగును గనుక అచ్చుకు హల్లుకు యతి చెల్లు ననుట" అని వివరించి యీక్రింది స్వీయోక్త్యు మొసంగినాఁడు.

క. "ఆనంద రంగనృపతి యు
హీన ధరాభారమున్ భరించుటచే ని
మ్మౌనవకతినిన్ సారెక
హీనప్రముఖులొనర నుతింతురు ప్రేమన్.

ఇందు భరించు నుతించులకు స్వరము విరుగకున్నను హల్మైత్రి పాటింపఁబడినది. రంగకవి మతము సరియే కాని, యనంతుని పద్యమునకును దన మతమే యర్థముగా నిర్వచించుట యెట్లో తెలియకున్నది.

ప్రస్తుతము ముద్రితమై ప్రచారములోనున్న సులక్షణసారమందు భిన్నాభిన్నయతులు రెండు ప్రత్యేకములుగాఁ గలవు. అందు ముద్రాప్రమాదములు పెక్కు లున్నవి; వానిని జర్చించుట యిందుఁ బ్రసక్తము గాదు. మనకుఁ గావలసిన భాగముమాత్రము స్వీకరించి చర్చించుకొందము.

(భిన్నయతి)—

క. అంచితతిలకము శౌరిధ
రించెననఁ జగణ మధ్య రేఫ విరతిమై
యంచిత తిలకము శౌరి ధ
రించెననఁ భిన్నవడికి నిక్కము వచ్చున్.

(అభిన్నయతి)—

క. ఇంచియును నచ్చుహల్లు ను
దంచితముగ సంధిగూడు నప్పుడభిన్నం
బెంచఁగ బాలుఁడు హరిఁ బలి
కించెననన్ రెండుఁ జెలు నెలమిం గృతులన్.

ఇందు భిన్నయతికిఁ గల యుదాహరణ మనంతుని పద్యమే. అందుత్తరార్ధమునఁ గొంత మార్పుగలదు. సులక్షణసారకర్త 'ధరించు' అను శబ్దములో నింపాగమ సంబంధియగు ఇకారమున్నది గాన నజ్ఝల్లు లుభయము యతిమైత్రి నోఁచునని చూపుచున్నట్లు తెలియవచ్చెడు. భిన్నయతియందే యంత్యము చెప్పఁబడియుండఁగా మఱల నభిన్నయతి శీర్షిక క్రింద నదే 'పలికించు' శబ్దమున కుదయ

యతి చెల్లు ననుటలో వర్థమేమి యని శంకింపవచ్చును. అందులకు సమాధానము వక్కాణింతును. భిన్నయతి యభిన్నయతియను నవంతాఖ్య కవుల సరణికి సులక్షణసార కర్తృప్రోక్తంబగు భిన్నాభిన్నయతులు సరిపడవు. ఇందు గాగమస్వరము విరుగు (భిన్నమగు) రూపముగల 'ధరించు' ఇత్యాదులకు నక్షరాల్లు లుభయమును యతిమైత్రినందుట భిన్న యతి యనియు, వర్జింపకుక్క విరుగని (భిన్నముగాని) శబ్దాంబులలో సైతి మాభయమునకు యతింగూర్చుట యభిన్నయతి యనియు సులక్షణసార కవయిత్రు లాభిప్రాయపడి యుండును. అట్టి మతమే యతని గ్రంథమున గేలియుచున్నది. కాని యందలి పద్యములు దోషభూయిష్ఠంబులు. వానిని సవరించి చివరికిఁ గడంగినఁ బెద్దగ్రంథంబగు. ఈ భిన్నాభిన్నయతి విమర్శ నా వ్రాసిన సులక్షణసారవిమర్శనమున విస్తారంబుగాఁ జర్చింపఁబడి యున్నది. మహాకవి ప్రయోగపరిశీలనముచే సులక్షణసార కంగరాట్యాఁదఃకర్త లనంతాదులంబలెఁగాక యుంచు గాగమ సంయుత ధాతువుల కుభయయతి ననుశాసించిరని తెలంపవలయు. ఏనాయెడఁ గనంబలో మహాకవి ప్రయోగములు పెక్కులు గలవు గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గొన్నిటిం జూపెద. వీరలు దైవశక్తిఁ బ్రభవించిన వారను టేమి సందియంబీ రమణీయకాంతి నుపమింపఁగఁ జాలు... (భారత- ఆది - ౫)

ఏనుదియ్యమున నటించిన (నృసింహ పురా- ౧)

పాటించి ధరించి పొందు ఘటియించి (భాస్కర- యుద్ధకాండ)

ఇరవు గదాధరగని భుజించుట యొప్పున్ (పద్మపురా- ౨)

ఏమంట పాదుకలమట గణింపఁగ (భాగవత- దశమ- ఉత్తర)

మించి యుడించిన రిపుల వా
రించక సత్కీర్తి యాయా మహీతల మెల్లన్
నించక శ్రీమలదయుఁ
సించక ప్రఖ్యాతి కలుగునె నరనాథా (దశకుమారచరిత)

ఎటులఁగ నిక్కమనుగ నడఁగించు టొప్పు (పంచతంత్ర-సంధి)

ఇచ్చుచు వచ్చువట్టుల చరించు వారలు (ఉద్భటారాధ్య — 1)

తంగళవి యుదాహరించినవి —

భరించెద గోవర్ధనాద్రి నొలచే (అధర్వణచ్ఛందము)

ఇచ్చ నొకింత యేనియుఁ జలింపక (రాజశేఖర చరిత్ర)

చలింపక యనిలోనఁ దెగినొ సద్విలసు (పారిజాతాపహరణము)

(7) యుక్తవికల్పయతి —

నలి జకారహల్లితరానునాసికాఖ్యఁ
గదిసి తత్పంచమములగా వికల్పవిరతి
గలుగుఁ జక్రివల్ల వసుధ్యభ్యుదయుఁ డనంగఁ
గములనేత్రుండు సకలదిఙ్మహితుఁ డనఁగ (అనంత.)

నలి గకారహల్లను పాఠము సాధువు. ఇచ్చటనే సులక్షణసార సంగరాద్యచ్ఛందములఁ గలదు. క కారమునకు (దిక్) ఙకారానునాసికము పరమగుచోఁ (మహిత) దద్వర్గానునాసికము (ఙ్) వికల్పముగా నాదేశమగును. (దిఙ్మహిత, దిగ్మహిత) దిఙ్మహిత యనునుదాహరణ జకారమకారములకేగాక కారమునకే కాక కచటతపవర్గాక్షరము లన్నింటికిఁ జెల్లును. అనఁ తుదిదొక్కటే కకారమునకు మాత్రమే పేర్కొనుట. యతని పరిశీలనలోపము. ఈవికల్పయతిసూత్రమే యాతని వికల్పప్రాసమునకు నన్వయించుచున్నది చూడుఁడు.

గీ. హానునాసికలౌ వర్గహల్లులకుఁ దృ
తీయములు వికల్పప్రాసమై చెలరు
ప్రాజ్ఞగంబుపై రవిదోఁచె నగ్నివోలెఁ
బాఙ్మఖుఁడు నటించె నీవాగ్మియనఁగ (1-50)

ఇందు వికల్పసూత్రవ్యాజమున ప్రాఙ్మగ — అగ్నిశబ్దములకుఁ బ్రాసము సంఘటితమై యున్నది.

అనంతామాత్యుఁడు వికల్పప్రాసమునఁ బైని సారచించినట్లే వర్గహల్లులకు నన్నిటికిఁ జేర్పఁబడియెఁ గాని యుక్తవికల్పయతియం దొకఁడు కకారమే గ్రహించె. ఇది యతని యవిచారమూలకమని తలంచెద.

చిత్రకవి పెద్దన యిట్లు వ్రాసెను.

గీ. సంధులను రెండు రూపముల్ జరగు వర్ణ
ముల వికల్పాక్షరయతులు దనరుఁ గృతులఁ
దలఁపు రాముపై నిడిన సన్మతివి యాన
భంజితాసురసముదాయ యాంజనేయ (లక్షణ)

పెద్దన కకారమును నిర్దేశింపక వ్రాసెను. ఇందు మఱొక విశేష మున్నది. అనంతుఁడు జగద్ధితాదిశబ్దముల సంహితలో హకారము లోపించుటచే నట్టి వానికి హకారమొండె, నాదేశ వ్యంజనమొండె యతి ఘటనాయోగ్యం బగునని వికల్పయతి పేరిడుటచే 'నలిఁ గకారహల్ల' ను దానిని యుక్తవికల్పయతి యనవలసివచ్చె. పెద్దన రెండు వేర్వేరుగాఁ జెప్పక వికల్పయుక్తవికల్పములు రెండు గ్రాహ్యములగు భంగి 'సంధులను రెండురూపము' లను పద్యము రచించె.

అప్పకవి యనంతుని వికల్పయతికి నంత్యోష్మసంధియతి నామంబిడి యుక్తవికల్పమును వికల్పవిరమణమని పేర్కొన్నాఁడు. వికల్పవిరమణమున 'యరోనునాసికేనునాసికో వా' యను పాణినిసూత్రంబును వ్రాసి 'సంధులకునపుడు రెండువిధముల రూపంబులుండెనేని రెండు చెల్లు' నన్నాఁడు.

అప్పకవికిఁ దరువాతివాఁడగు కూచిమంచి తిమ్మకవి యనంతుని యుక్తవికల్పయతి మార్గమే మూలముగాఁ గొని యింకను వికల్పప్రాసములోని కకార పరకనకార సంధ్యుదాహరణమును (ప్రాఙ్నగము) గ్రహించి, కకారమునకు 'నమలు' పరంబులగుచోట సంహితయందు వికల్పయతి యగునని యిట్లు రచించెను.

గీ. పలిఁగకారహల్లు నమలతోఁ బొడలి ది
జ్మాత్రము దిగ్నగంబు నాఁగ వాఙ్మ
యములు వాగ్మనములు నాఁగఁ గబ్బముల వి
శ్రేయతులు రెంటఁ గలుగునరవ.

(సర్వలక్షణసార. 2-56)

(8) అభేదవిరతి- ప్రకట పకారవకార ద్విత్వమునకుం జను సభేదవిరతి యని యనంతుఁడు పవలకుమాత్రమే యతిమైత్రి నడిపెను. ఈయభేదయతి భీమన, చిన్నకోట పెద్దనలు చెప్పలేదు. చిత్రకవి పెద్దన 'పఫబభవ' లకు యతిమైత్రి చెప్పినాఁడు.

గీ. పృథివి సుకవులు వపయోరభేదయనెడి
పలుకుచేఁ బఫబభలవి వాకృఁ గృతుల
విరతు లున్నచో రవిగా యభేదయతులు ...

'వబయోరభేద' యనియే ప్రసిద్ధమయ్యుఁ బెద్దన వపయోరభేదయని పేర్కొనె. రంగరాట్ఛందములోఁ బేర్కొనఁబడిన యీ క్రింది నన్నయభట్ట లక్షణసారమున వబయోరభేద యనియే కలదు.

క. వవయోరభేద యనియెడు
నెలవునఁ బఫబభలు వాకు నిలిచినయెడలం
దుపమి పవచ్చుఁ గృతులం
దుపనిషదుచితార్థ సూక్తియొనరుటవఱకా.

ఈపద్యమే ప్రస్తుత ప్రచారములోనున్న సులక్షణసారములోఁ గలదు. గాని తొలిపాదము 'వబయోరభేద' యని యున్నది. అట్లున్నఁ బ్రాస భంగమగు ముద్దరాజు రామన 'యతుల వకారపవర్గ ద్వితయాభేదంబు చెల్లు' నని యనంతుని పకారమును పవర్గముగా మార్చెను. ప్రయోగ పరిశీలనంబుచేఁ దరువాతి వారందఱు పఫబభవలు చెల్లునని రచించినారు. "కృతుల పఫబభలు వాకు యతినిలుప నభేద విరతి" (సర్వలక్షణసార సంగ్రహము- తిమ్మకవి) యతిసంఖ్యను పెంచు తలంపుగలవాఁడగు నప్పకవి వబల కభేదవిరతియనియు, పఫబభ వలకు నభేదవర్గయతి యనియు నామకరణము చేసెను. పూర్వలాక్షణి

కులలో ననంతుఁడే తరువాతివారలకీ యభేదవిరతిని జూపుటయందు మార్గదర్శకుఁ డనవచ్చు. భారతాదులలో 'వవ'లకే కాక 'వఫబభవ' ల కన్నిఁటికిఁ బ్రయోగములున్నను బరిశీలింపక యనంతుఁడు వవలకే యభేదయతి చెప్పెనని గ్రహించునది.

ఇట్టి శరస్వరభేదములుంటకుఁ గొంతవఱకు లాక్షణికుల పరిశీలనలోపము తప్పినదిగాదు.

(9) కృత్యాది విసర్జనీయ తత్పురుషులు- (అనంతుఁడు.)

క. పురహరరసగిరి రుద్రుల
నరయ నకచటతప లిడుట యనుచిత మయ్యె
క్షరములను రసభజంబులఁ
బరిహరణీయంబులౌ నిభజనాథా. (1-26)

క. మొదలను కఖజలు చఛడలు
దధలును భయశషలు తగదు పవర్గా
స్పదములుగా నొండిన మే
లొదవి చను స్వరములెల్ల నుత్సవకారుల్ (1-27)

ఇందు మొదటిపద్యము సులక్షణసార రంగరాట్ఛందములందు గ్రహింపఁబడి యున్నది. అందుఁ బూర్వార్ధ మిందున్నట్లే యున్నదిగాని యుత్తరార్ధమునఁ గొంత మార్పుగలదు. 'అయ్యక్షరములు నరచఘజంబులు పరిహరణీయంబులు' అని యుండవలెను.

'పురాత్ప్రరసగిరి రుద్రేభ్యః కచటపా మాత్రకా నింద్యాః' అను పాదము నన్నయ ఛందశ్చూడామణిలోనిదిగా నప్పకవి రచించి వివరించి యున్నాఁడు. అనంతుని పద్యమున కిందు మాతృకారమున్నది. ఉత్తమగండచ్ఛందమునఁ గల 'అకచటపా లనఁగ నైదును బ్రకటంబుగ ముఖ్యుల గిరుల బను నొక్కింటన్' అను పద్యము రంగరాట్ఛందమున నుదాహరింపఁబడియున్నది. ఇందును పై శ్లోకమతమే వెలయుచున్నది.

'అః చపతః (హ)లు, రసభషములు- (నరచఘదములు)- పద్యాదిని బరిహరణీయములని యనంతుని ప్రథమద్యోతదళార్థము. ద్వితీయపద్యమున క ఖ జ ద ధ శ ద ధ భ య శ ష స లు.

ఛందోదర్పణ సమీక్ష

(అనువృత్తము)

విద్వాన్ రావూరి దొరస్వామిశర్మ కవి

ద్వితీయ పద్యమున కఖజ చఛడ దధభయశషసలు పద్యాది నుండరాదని యున్నది. ప్రథమ పద్యములోని యక్షరములు ద్వితీయ పద్యమునఁ బునరుక్తములుగా నున్నవి. అకచటతపయషవలు వాయు బీజములు; ఖఛగసలగ్ని బీజములు; జడద (హ) లు భూబీజములు; ధభలు జలబీజములు; శషలు గగనబీజములు.

మ॥ క్షితిబీజంబులు సంపదల్ పొదలఁ బోషించున్, బయోబీజముల్
సతతంబుం బ్రమదంబొనర్చు, శిఖిబీజంబుల్ మృతుం జేయు, మా
రుతబీజంబులు శోకవార్ధిఁ బడఁగాఁ ద్రోయు, న్నభోబీజముల్
పతి నత్యంతదరిద్రుఁ జేయు నెపుడుం బద్యాది నొందించినన్.

అను భీమనచ్ఛందః పద్యము నాధారముగాఁ గొని యరసినచో వాయ్వగ్ని గగనబీజములోలి శోకమృతి దారిద్ర్యఫలంబు లొసంగుఁ గాన నవి కావ్యాది నగ్రాహ్యంబులు, భూజలబీజంబులు సంపద్ధర్మప్రదంబులు గాన జడద (హ-అనంతుని ఛందమున లేదు) ధభలు పద్యాది బ్రయోక్తవ్యంబులగును. ద్వితీయ పద్యమున ననంతుఁడు కఖాద్యక్షరములు పవర్ణాస్పదంబులు గాకుండిన మేలొదవించునన్నాఁడు. ఉపవర్ణములన సవిసాపవర్ణములు. ఉపవర్ణాస్పదములనుట కర్థము సుజ్ఞేయమే కాని యిందనంతుని యభిప్రాయమేమో దుర్జ్ఞేయమై యున్నది. సంయుక్తాక్షరము కాఁగూడదనియా? స్వరములెల్ల నుత్సవకారులని కడపటఁ గలదు. అట్టులే లాక్షణికుఁడు చెప్పలేదు. అఇఉఋఌలు వానిదీర్ఘములు క్రమముగా అనిలానల భూజల గగనబీజములగును. అట్లగుటచే ముందు చెప్పఁబడిన చొప్పున భూజల బీజంబులగు ఉఊఋౠలు మేలొదవించును. తక్కినవి శుభప్రదంబులుగావు.

ఈపక్షమునూని వర్ణములకుఁ బ్రత్యేక ఫలములు చెప్పినవారి మతమనుసరించినను స్వరములెల్ల నుత్సవకారులు కాఁజాలవు. ఏతత్పక్షమవలంబించినను ననంతామాత్యుని కచటతపాది వర్ణపద్యాది ప్రయోగనిషేధము పొంది పొసఁగకున్నది. వీనినన్నిటిని చర్చించిన వ్యాసము పెరుగుటంజేసియు, నియ్యవి యద్యతన కాలంబున కనుపయుక్తంబులగుటం జేసియు, నట్టివాని నరయఁగోరువా రప్పకవీయాదులతో సరిపోల్చి చూతురుగాక యని విన్నవించుచు విరమించుచున్నాను.

అక్షరముల శుభాశుభ నిర్ణయము తరువాత గణసంయోగ విషయముం దెల్పు పద్యమందును మతాంతరములు భాసిల్లుచున్నవి.

ఇందాఁకఁ గనఁబఱచిన వానియందు లాక్షణికుల పరస్పరమత భేదములు వ్యక్తములగుచున్నవి. పద్యలక్షణములందు పలంతిగణయతి భేదములు నక్కడక్కడఁ గలవు. ఇట్టులుంటకుఁ గారణములు ఛందోలేఖకుల ప్రమాదములును దాళపత్రలేఖన శైథిల్యాస్ఫుటతలు గావచ్చును. ఉత్తరోత్తర లాక్షణికులు తత్పూర్వ పూర్వగ్రంథములందలి యిట్టి ప్రమాదములఁ బరిశీలించి యున్నవానిని సరిపుచ్చి గణయతాదుల నియమించుచు వచ్చిరి. వ్యాకరణము నిట్టిపట్ల కేలోనయినదని వేఱె చెప్పనక్కఱలేదు. ఆర్యాగీతుల లక్షణములం దనంతాప్పకవులకు భేదముగలదు, గాని యనంతుని లక్షణములు సంస్కృతవృత్త రత్నాకర లక్షణంబులకు సరిగా నున్నవిగాన నిందు విమర్శింపఁదలఁచుకోలేదు. వృత్తనామములం దనంతాప్పనలకే కాక తదితరులకు భిన్నత గలిమికిఁ గారణమును బైని నావచించినదే యని యెఱుంగవలయు. వృత్తనామ భిన్నతకుఁ గొన్ని యుదాహరణములు (అనం) మధుమతి-(అప్ప) మదనవిలసితము, (అనం) రుక్మవతి-(అప్ప) రుగ్మవతి, (అనం) ప్రణవ-(అప్ప) పణవ, (అనం) తోదక-(అప్ప) దోదక (అనం) తోవక-(అప్ప) తోదక, (అనం) గీతాలంబన-(అప్ప)కలితాంత-కాంత (భీమన)

అనంతుని రచనలోని ఛందోవిశేషములు.

అనంతుఁడు భోజరాజీయము, ఛందోదర్పణము, రసాభరణ మను కృతిత్రయము వరుసగా విరచించిన విద్వత్కవి.

భోజరాజీయము ఛందోదర్పణమునఁ జేర్కొనబడి యుండు టచే నది తొలుత వ్రాయఁబడెనని విదితమయ్యెడి. "శ్రీనిధిచక్రవర్తి... అనంతధీమణి లసన్మతిని భోజచరిత్ర చెప్పి లక్ష్మీనరసింహుఁ గూర్చిన ప్రసిద్ధుఁడు వేడుకతో నొనర్చె ఛందోనుతి" (ఛందోదర్పణ-4ఆ-130)

అనంతామాత్యుఁడు ఛందోదర్పణమున రచించిన లక్షణములు వానిక్రింది యుదాహరణములందే కాక తనగ్రంథములం దెల్లెడలఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఉపాయ, ఉదార, ఉదాత్త, ఉదాహరణ, అనంత, అనేక, ప్రార్థన, జనార్దన, రసాయన, అంతరంగ, వృత్తాంత, రుద్రాక్ష, నిరంతర, నిరీక్షణ, సూచన, సంబోధనాంత శబ్దముల కుభయయతియు, భిన్నపోలికసరసబు కారాదియతి భేదములు, కేచిత్ప్రాసభేదములు ననంతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. అంతియ కాక యతఁడు చెప్పని కొన్ని ఛందోవిశేషములు, నతని మతమునకు విరుద్ధములైనవియు నతని గ్రంథములం గానవచ్చెడి

(1) అర్ధబిందుప్రాస - వటలకు మాత్రమే సబిందుక నిర్బిందుక ప్రాస ము చెల్లునని యనంతుని లక్షణము.

క. నూతుల దరులనులోఁతగు
పాతటి కసువులను నెట్టివచ్చిక యున్నన్
బ్రాఁతిపడి మేయఁబోకుము
మరాతినిడకు ముగ్ధసత్వములుగలసీటన్ (భోజ-6-85)

మ. దిగులం జిక్కనివాఁడు కాంచనరుచిన్ మేదించిన ట్లంగకాం
తిఁగడుం బొల్పగువాఁడు యౌవనమదోద్రేకమ్మునం దద్దయున్.
(భోజ-3-235)

పైపద్యములం దనంతుఁడు చెప్పిన తకార గకారములకు సఖండాఖండబిందుప్రాస సంఘటితమై యున్నది. బ్రాఁతి సార్ధబిందుకముగా నిఘంటువులందుఁ గలదు. ఇది భ్రాంతిశబ్ద భవమని తోఁచెడు నిఘంటులందు దేశ్యముగానున్నది. లక్ష్మీనారాయణీయమునఁ దద్భవముగా రచితము. తద్భవదేశ్యములందిది యేదైనఁగానిండు, అరసున్న విషయమే మనకుఁ బ్రసక్తాంశము. ఇది సార్ధబిందుకమనుటకు నిర్ణాయక ప్రయోగము మృగ్యము.

కాంతిఁ గదుంబాల్పగువాఁడు; ఇందుఁ గాంతి కర్తగా నెంచినఁ గళయగును. గసడదవాదేశ సంధిజరిగి కాంతిగదుంబాల్పగునని యేర్పడును. ఇందర్ధబిందువు గకారమునకు ముందుండ నక్కఱ లేదు. 6-ఆ-241 పద్యములో...ఏటికి... పూఁట...మూట...చోటికి... అనుచో టకారము ప్రాసమందుఁ గలదుగాన ననంతునికి సమ్మతమేయగు.

క. కాఁగాని మాటలాడెదు
రాఁగూడదు నేఁదపశ్చరణమై యుండం
గాఁగోమలి యిటునిల్వక
వేఁగుము మగనాలికేల యీదుర్గుణముల్ (భో-4-148)

ఏఁగు సార్ధబిందుకము గాకున్నచో ననంతుని యర్ధబిందుప్రాస లక్షణమునకు భంగముప్పతిల్లు ఈశబ్దము సఖండాఖండములుగాఁ బ్రయుక్తము "విని యాతనిం దనపైనిడికొని యేఁగినియమికిఁ దగని ఘోరార్తి యొనర్చినవాఁడు" (రాఘవ పాండవీయము-1-ఆ-28 ప) ఇందు రామాయణార్థమున 'ఏఁగి-నియమికి' అనియు, భారతపక్షమున 'ఏన్ + కినియమికి' అనియు భేదము.

క. ఆఁకొనివచ్చిన విప్రులఁ
దాఁకింపక యతనమిడుము తత్పరమతి న
ట్టాఁకలి సేయకు కుడువం
దోఁకొని రావర్యమగు తిథుల మగవారిన్. (భోజ-6-161)

క. కేతుచయము లరఁగ నీగతి
దోఁకొని చని చదల రత్నతోరణ దీప్తుల్
పాఁకెడు ఘనగృహములన
మ్ముక్కఁకల విడియించె రాజముఖ్యుండంతన్ (భో-4-84)

ఉ. తోఁకొనిపోయెనంత నొకతొయ్యలి యయ్యెలనాఁగ నప్డు పే
రాఁకలి గొన్న బెబ్బులికయంబునఁ గృష్ణమృగార్భకంబుపై
(భో-8-226)

తోఁకొని నిరర్థబిందుక శబ్దము, అచ్చుప్రతియందు సార్థబిందుకముగా నున్నది. నిఘంటులందు అనున్న లేదు, శబ్దరత్నాకరకారులు తోఁకొను శబ్దమును నిరర్థబిందుకముగా వ్రాసి ' నాకారణమున బుఱ్ఱ్యో జు, దేశాంతము నరకమునకు నేగెడువానిన్, దోఁకొని ' అనునన్నయ భారతారణ్య ప్రయోగమును జూపిరి. ఒక్కశబ్దమే కొందఱమతమున నఖండబిందుకము, మఱికొందఱమతమున నఖండబిందుకము. ప్రయోగ సాహాయ్యమున వీనినిందుఁ జర్పింపఁగడంగిన వ్యాసము విస్తరమగు. అనంతునిమతమున సేఁగు, తోఁకొని ' సఖండబిందుకములుగను 'బ్రాతి, యఖండబిందుకముగనుండునేని యట్లు భావింపకున్న పటలకుమా ల్పమే యర్థబింబు ప్రాసయతి దేశించిన యనంతుఁడు తెలిసి తానేతది తరములకు నెట్లు ప్రయోగించి యుండును ?

(2) దధప్రాస-ఇది ప్రాసప్రకరణమున ననంతుఁడు వచింపలేదు.

క. మొదలను కఖజలు చఛడలు
దధలును భయశతమసలుతగ (1-26-ఛందోదర్పణ)

క. అదురవస్థకు నోర్వక
యోగ్దైవమ మరణమేల యొసఁగవె యనుచున్
వేధించు నృపతియొద్దకు
నాదరమతి నారదుఁడు రయమున్మ్రన వచ్చెన్ (భోజ-6-171)

పధలనుటయే క్రమమైనను ప్రాసఘటనార్థము 'ధదలును' అని రచితమై యుండవచ్చును. వేధించుశబ్దమును వేదించుగామార్చుకొన్న పదపాఠ నిర్బంధముగలుగదు. బుద్ధిబాధానివాది శబ్దముల వర్గచతుర్థ వర్ణములు తద్భవమున వర్గతృతీయములుగా మాఱును. "వర్గంబుల ద్వితీయవర్ణ చతుర్థవర్ణములు తదాదివర్ణతభజించు" నని కవిసంశయ విచ్ఛేదము (3-వ రంగ-6 ప) ఈలక్షణముచే వేధించు-వేదించు గానోపు.

(3) లళడయతి ప్రాసఘటన యతిప్రాసమైత్రిల (ళ) డల కనంతుండుచె
వ్వు లేదు.

౪. కాకుస్వరయతి యగునిటఁ
డేకదలకబలఢిఁబవ్వళించె ననఁగ (ఛందోదర్పణ)

చ॥ చెలఁగుచు రంగధామమునుజెంది విభావరివుచ్చి వేకువన్
వెదలి ప్రయాగకేఁగి సురనిమ్నగయందుఁ బ్రభాత కృత్యముల్
(భోజ-1-134)

పవ్వళించు ననుచోట 'పవ్వడించు'వని పఠించిన ళడయతి శంకరాఁజాలదని పరిషత్పత్రిక స్వభాను 3-4 సంచికలో 127 పుటలో వ్రాసితిం.

వెడలు, వెలడుశబ్దములు రూపాంతరములు॥ పైరెండవ పద్యమున వెడలు శబ్దమున్నచోట వెలడురూపమును వ్రాసికొన్న బాధ తొలంగును. నైషధమందు 'చిలుకలుగూయునో చెవులు చిల్లులువో వఁగనంచు నెన్నడున్ వెడలఁడు' అనుపద్యమును ముద్దరాజు రామన లడప్రాసకు దాహరింపఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి యది వెడలుగాదు వెలడని తెల్పి రామనమతమును ఖండించెను.

క॥ లడలకు నభేదమనుచున్
వెడగులుగడుఁ బ్రాసములను విశ్రమములు ను
బ్బుకరఁగఁ గలుపుదు రది యె
వ్వెడలను భవ్యంబుగాదు హిమకరమౌళీ.
(సర్వలక్షణ-2-22)

4. రఱయతి ప్రాసఘటన-'శరమఱవ'లని యొక్కటి యతి యందుఁ జేర్కొనుటచే ర ఱ లు తనతనకే చెల్లును, పరస్పరము మైత్రీములుగావని గోచరించెను. యతివిషయమున నిరత మాత్రమేని చెల్వుఁగాని ప్రాసవిషయమున వాని మైత్రీతా మైత్రీతలం గూర్చి యొక సూచనయు లేదు. ఈక్రింది యనంతుని రచనలందు రఱయతి ప్రాసములమైత్రి గనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పాఱుల పేరుచెప్పుకొని పానెడు పప్పును బాయసంబు నై
దాఱుపసంట్ల మంటకము నాట్యముఁ గమ్మని కూరగాయలున్
జాఱలుదించు వారసతిచొప్పున గోళ్లనుమీటుకొంచు మా
తో రాదగొట్టు సీదగరతోఁ బడఁజాలము వేఱుచెప్పినన్.
(భోజ-6-133)

ఉ॥ ఆఱు మొగంబులారఁగ మహాత్మజుఁడానని ముద్దుసేయుచో
నాఱు మొగంబులున్నలయు నంబిక! యేనును నీవు గూడఁగా
నాఱు మొగంబులయ్యెడి రయంబునరమ్మని నీవు నవ్వుచున్
జేరుట యోగివర్యులకుఁ జిత్రతగున్ మఖపంచకోజ్జ్వలా.
పైరెంట రఱప్రాస. (భోజ-5-201)

ద్విగదకలిరగడ-
అంబమున వ్రచ్చుగలివ్రచ్చు శఖముల రిపుని
రంబు నరసింహుఁడనఁగ్రాలు సంయుక్తయతి
ఇందుర ఱయతి, (ఛందో-1-112)

చేరుశబ్దము లఘురేఫఘటితముగా సమీపించు అనునర్థమున గలదు "అప్రీకిల్ పల్కిన పాతకంబునకుఁజేరెన్ గాంచు ఖ్యేళ"-ఇచ్చిని శకట రేఫఘటితమైనచో సమీపించుట నర్థము లేదు. ఇందల ప్రాసాగ మనుసరించి దాని నుభయరేఫఘటితముగా నెన్నవలయు నమో రాద లఘురేఫాదియే. అల్లే ఆరపమలఘురేఫాది. అంతే ట్టుబా ముమాన్నగు శబ్దములవలె వీని నుభయరేఫ ఘటితములుగా ననంతుఁ డెన్ని యుండవచ్చు.

క॥ శృంగారభంగులైదు తె
ఱంగులు వాగ్విలసనంబు రహి నైకట్యంబు
(రఱయతి) (రసాభరణ-౩ఆ-26పుట)

తెఱఁగుశబ్దమున శకటరేఫమే నిఘంటువులఁ గనఁబడుచున్నను, సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి 'తెరలుకట్టుట రెండుతెరఁగులు తెగలగు' (3ఆ-10) అనుచోటను లక్షణసారసంగ్రహమునఁ జిత్రకవిపెద్దన 'తిరనికిన్ బల్ తెరఁగుపనులు' (8ఆ 26) అనుచోటను రేఫఱకార నిర్ణయప్రకరణమందు లఘురేఫఘటితముగా నిచ్చియున్నారు. అప్పకవియు 'తెర తెరవచ్చుట తెరలుగట్టుట రెండు తెరఁగులవారిలో దొరలుకొనుట' యని వ్రాసెను.

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య రేఫఱకార నిర్ణయమునను నిది గలదని వైయాకరణపారిజాతము చెప్పుచున్నది. మఱల బైవారలీ ఈశబ్దమును శకటరేఫవంతముగాను జేర్చుచున్నారు.

తెఱఁగు తెప్పలఱ తోఁఅలుట తోఁఅఱటయును (సర్వ-3-61)
తెఱఁగుగల్గుట ... ... తెఱఁగొప్ప-(లక్షణ-3-28)
తెఱవలు తెఱకువ తెఱఁగువిధము-(అప్పకవీయము)

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య మఱి యీశబ్దమును శకటరేఫఘటితముగాఁ జేర్చుచున్నట్లు వైయాకరణ పారిజాతమునను్నది ఇందాఁకఁ దేలినదేమనఁ దెఱఁగుశబ్దముభయరేఫఘటితముగా నెన్నవచ్చుననుట. అనంతుని రసాభరణ ప్రయుక్త తెఱఁగుశబ్దము లఘురేఫ మధ్యంబని భావింపవలసియున్నది.

చ॥ ఎఱుఁగక యుండి యొండెఁ జెలియేమియుఁ జెప్పక యుండ బిట్టుద
గ్గఱినఁ దలంకిచూచు సతికన్నులవిప్పను భ్రూవిలాసమున్
దరము మనోజ విభ్రమవిధంబును నింపొనరించు శారిదా
మఱియును నవ్విలాస మొకమాటు గనుంగొనఁ గోరువేడుకన్.
(రసా-౨ఆ-12పుట)

క॥ మఱిసర్వరసోత్కృష్టత
వరయుచు బహుసంపదలకు నత్యాస్పదమై
మెఱసిన శృంగారరసము
తెఱఁగంతయు విస్తరింతుఁ దేటపడంగన్. (రసా-3-21వ)

క॥ వరుని దెస వేడ్క యుడుగుట
యరతి, నిజాచార మెడల నందినవ్రీడ
ఱతి లజ్జాత్యాగ మనా
స్మరపరితాపంబు పేరు సంజ్వర మయ్యెన్. (రసా-3-24వ)

ఇట్టి రేఫఱకార యతిప్రాసమైత్రీఘటన యనంతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానఁబడుచున్నది. ఎఱుఁగు, దగ్గఱు, మఱి, మెఱసిన, ఱతి యిత్యాదిశబ్దములను లఘురేఫఘటితములుగాఁ బఠించుకొన్నచో సాధువులగును. అందుఁ గొన్నింటిని సాధింపవచ్చును. ఇట్టి పట్టులఁగల శబ్దములలోని రేఫము లుభయవిధములగునని కాని, రేఫ ఱకార సాంగత్యమనంతాభిమతమని కాని యేదో యొకరీతిగా నంగీకరింపవలసి యున్నదని మాత్రము చెప్పవచ్చును.

౫. అభేదయతి-పవలకుమాత్రము యతిమైత్రి చెప్పఁబడినది అదియు నెఱము నెఱమువలె ద్వైరూప్యముగల శబ్దముగానుండవలసి యున్నదని యింతకుముందు వ్రాసితిని.

క॥ మొగిభలంబు నలమగు నిటులనె
సగణము సగణమగు నిట్లు నాహవగణముల్
భగణము లిట్లనఁ దండ్రి
భగణము పాల్గొను భలంబు-వాకిళులనఁగన్. (ఛంద-1-22)
ద్వై, వ్రాతఁ బదార్థసంఘములు-భ్రాతిగ నవ్విభు పెండ్లియాయింతిన్
(భోజ-4-102)

వీక్షఁదొడఁగుట విభ్రముంబు భయమును వ్రీడయున్.
(రసాభరణ-3ఆ-10వ)

భగణము పాళ్లను పద్యమునకర్థము సంశయముగా నున్నదని ఛందోదర్పణమూలమున ముద్రితము. దీని సరియైన పాఠ మెఱుంగు వఱకు 'భవ'ప్రాస సాంకర్యమున కిది నిర్ణాయక ప్రయోగము కాఁజాలదు. భోజరాజీయ ప్రయోగమునకు గత్యంతరకల్పన శక్యము గాదు. పాఠాంతర మేదేనియున్న దేమో పరిశీలింపవలయు. అందలి యతిస్థల స్థితభాతిశబ్దము తోక్కపక్కకాని సార్థకముగాదు. రసాభరణములోని పీడ్వడు శబ్దమునకు మూలరూపము 'పీడ్పడు' గావుటంజేసి యీపాఠమును గ్రహించిన నిర్బాధకమగును.

6. అఖండయతి - అనంతుఁడు నుతువని ప్రాదినిత్య నిత్య సమాసయతులకుఁజేరని యఖండయతులీ క్రింది పద్యములందుఁ గలవు.

శా॥ ఈశానుం బరమేశు ఫాలనయనున్ హేలాజితానంగు గా
 రీశుం గేశవతల్పభూషణుఁ ద్రిలోకేశున్ వియత్కేశు న
 క్షేశోదంచితు భుక్తిముక్తి ఫలదున్ గీర్వాణ నిర్వాహకున్
 గాశీనాయకు విశ్వనాథుఁగొలిచెం గారుణ్య పుణ్యాకృతిన్.

(భోజ-6-218)

'అక్ష + ఈశ + ఉదంచితు' -అథాక్షమింద్రియే- అనుకోశము ననుసరించి యక్షమన నింద్రియమనియు, అక్షేశుఁడన హృషీకేశుఁడనియు, అక్షేశోదంచితుఁడన విష్ణూపేతుండగు కాశీవిశ్వనాథుఁడనియు నర్థమగును. హృషీకేశశబ్దమువలె నక్షేశశబ్దము నఖండనిత్య సమాసముగా భావించి వ్యంజనయతిమైత్రి ననంతుఁడు పాటించియుండును. ఈక్రింది రసాభరణపద్యమున హృషీకేశశబ్దమునకు స్వరమైత్రి సంఘటితమైయున్నది.

“హృషీ, కేశుఁడురక్షించు రుక్మిణీశుఁడు నెమ్మన్”

(రసా-3-అ-21ప)

క॥ ఆఁకొని యఱచెడిఁ జేవ్రులు
నేఁకట వో నములవలయు సీమాంసము (భోజ-4-211)
పేఁకట ...... సీ(రొంక-)మాంసము-అని పదవిభాగము. వ్యాఘ్రము గోవుతోఁబల్కు-మాటయిది, సీమాంసముగాని యీమాంసముగాదు.

చ॥ అనుచు నఖుండు పల్కుటయు నంకిలిదేలిన చిత్తవృత్తితో
గను తెలివందలంచి యధికంబుగఁగ్రమ్మెడు బాష్పవారితో
నొనసిన ఱెప్పలెత్తుటయునేర్పు సుఖాననుఁజేన కన్నుల
ల్లన నఱచేతనొత్తి వికలంబగు మోరము చక్కఁదోయుచున్.

(భోజ-8-221)

జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట ననుభావంబై (రసా-2-9వ)
అగుటన్ + అనుభావము — సంధివశమున వచ్చిన నకారమునకు జ్ఞావడి కూర్పఁబడియున్నది.

అఖండవళ్లనంతునికి సమ్మతమే యనినయెడల నీక్రింది వాని నఖండవళ్లుగానే భావింపవచ్చు.
ద్విరదగతి-నాకౌకసులనేలు-నముచి సూదనువ్రాజ
నతఁడు దాఁగైకొన్న-నందగోపాత్మజుండు.
ఇది యతిభంగముగా నింతకుమున్ను పరిగణింపఁబడియున్నది (చూ-పరిషత్పత్రిక-స్వభాను సం-పు 165)
అధికశుభం బొదవును భయములును హానిఁబొందు--

నృసింహా (ఛందోదర్పణము)

పరిషత్పత్రికయందే 172 పుటలో (ముద్రణస్ఖాలిత్య శీర్షిక క్రింద నిది పేర్కొనఁబడినది. 'హానినొందు'నని మార్చిన యతిభంగము తొలంగునని వ్రాయఁబడియె. అనంతుఁడఖండవళ్లు వాడినాఁడని తోఁచుచున్నది. గాన నీ పద్యమునందును నఖండవళియని తలంపనగు. అఖండవళ్లు భారతాదులందుఁగలవు. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో నవి సంస్కరింపఁబడినవి.

మెచ్చుపతకుఁ గొన్ని. విను, లమోఘసీకొదుకులట్టు లరయంగఁ జనునే (ఉద్యోగ)
నామన మూర దీనిఁ గని-నవ్వెడి (సౌప్తిక)
చూచె మనంబునఁ దలంచు-చుండుదు నేనున్ (ఆది)
ఘు, స్మరుఁ జగు చున్నవాని దివి-జారి (అరణ్య)

(7) త్రిప్రాస-ఛందోదర్పణమున సంఖ్యార్థక త్రికారమునకు తకార ప్రాస మనంతుఁడు లక్షణమునఁ జెప్పెనుగదా. ఈక్రింది పద్యమున ననంతుఁడే యింతకుమున్ను (గతసంచికలో) చూపఁబడిన భాస్కర రామాయణములోని దానివలె, క కార క్రకారముల కభేదానముఁ గూర్చి యున్నాఁడు.

క॥ అకర్కటి గర్భమున న
నేకంబులు పుట్టెఁ బిల్ల లీనుచు మృతికై
పోక యిది యేమి కతమున
నోకృష్ణ యబ్రికిరమండె నోగిఁ గర్కటియున్.

(భోజ-6-273)

(8) వృద్ధియతి- ఋయతి యనంతుఁడు ఛందమునఁ జేర్కొ-లేదు
అనంతాబ్దమునందు కూఘమునఁ గృష్ణైకాదశీ భామ... ...

(రసా-4 ఆ-41 పుట)

ఇందేకాక 'అర్ధఁజెందె ఘనోతుష ల్కొతుపసఁగ' అను ఛందోదర్పణ పద్యమునను గలదని గతసంచికయందు వ్రాసియున్నాఁడ. వృద్ధి సంధిలోఁ బరపదాద్యచ్చులకేని, ఋకారాదేశములైన అచ్చులకేని యతిమైత్రి చెల్లునని వృద్ధియతిలక్షణము కాకునూర్యప్పకవి వచించెను. పై యనంతుని పాదద్వయమున నాదేశైచ్చులకే యతిసంఘటితమై యున్నది.

(౯) సంధిగతప్రాసము-

పొందెలుఁగ వేరదా నీ

కుందెరువున నిలిచిన తోడి కొండీలు సుమీ (రసా-4-86 వ)

బిందుప్రాసమున ధకారమునకు, సంధిగతప్రాసమున వకారమునకు మైత్రియే లక్షణలక్ష్యములు ఛందోదర్పణమున రచితములు. ఈప్రాస మప్పకవీయాదుల మతమున సంధిగతప్రాసమే యగు. ఛందోదర్పణము తరువాత రసాభరణ మనంతుఁడు రచించుటచేఁ దానులక్షణమున నప్పు డుదెప్పకున్నను బ్రయోగపరిశీలనమున నీప్రాసము గూర్చియుండును.

(10) సంయుక్తయతి-

"ఒక్కఁడుగున విశ్రాంతులు
పెక్కగుచో సంయుతములు పెనుకక మును బి
ద్ద క్కరములఁ దాని త్రిన
యక్కరమే యనుపవలయు నన్నిటఁ గృష్ణా"

అని యనంతకవిచే లక్షణము రచించి యాక్రింది పద్యమునఁ బ్రమాదమునఁ గాఁబోలుఁ దన్నియమభంగము పచరించినాఁడు.

మంగళ మహాశ్రీ-దీనికి 9-17 యతిస్థానములు.

చిత్తములఁజూపులను - జిత్తజుని తండ్రికయిఁ
-జెంది గజదంతి యతులొందన్,
నృత్తముల తోడఁదరు-ణీమణులు గానరుచు
-లింపుగను మంగళ మహాశ్రీ.

ఇందు ద్వితీయచరణమున 'నృ' అనుదానికి 'ణీ' యను హల్మైత్రియు, 17-వ చోట నట్టి హల్మైత్రియుంచక నకారములోని ఋత్వమునకు మాత్రము యతిమైత్రియ సంఘటింపఁ బడెను. ఇది సంయుతయను భంగము. ఇట్టివి పెక్కు మహాకవుల గ్రంథములందుఁగలవు అవి ప్రమాద పతితములు గానోపును. మచ్చునకుఁగొన్ని:-

క్రౌంచ॥ క్రౌంచ పదీ వృత్తమ్మునఁ జెన్నారఁగఁ బలుకుదురిలఁ గవి
పరులెల్లన్ (అప్పకవీయము)
మహాస్రగ్ధర॥ క్షితి గూలంగోటి సంఖ్యల్ - గడయఁగరివరా - శ్రీతిసాహస్ర
సంఖ్యల్ (ఉత్త-హరివంశ-6-185
స్రగ్ధర॥ బాలవృద్ధా - స్త్రస్త్రీ క్షేమంబుగానం-దలఁబోలిసిన వై-న్యు-న్
జయుం జేలనాకున్ (భాస్కర రామా-యుద్ధ)
స్రగ్ధర॥ తన్మాహాత్మ్య స్వాభిధామ-క్రమణ కృశవపు-ర్ష ప్రవిశ్యాంత కారి
కళాపూర్ణ-7-177)

పైప్రయోగంబులందెల్ల సంయుక్తములోని యొక హల్లునకొకచో, మఱొకహల్లునకు మఱొకచో యతిసంఘటితము.

అఖండయతి క్రిందఁజూపిన 'నాకౌకసులనేలు-నముచి సూదను పూజ-నలఁచు దాగ్గైకొన్న' యనురగడలో నాకశబ్ద ముభయయతి ఘటనాయోగ్యముగానఁ దొలుతహల్లునకు. దరువాత నచ్చునకు యతి నైత్రిపాటింపఁ బడెననియు నూహింపనగుచున్నది.

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణములోని యీక్రింది మందాక్రాంతను బరికింపుఁడు- (4ఆ-188వ)

వేలాక్రాంత - త్రిభువనమహా - ద్వీపద్వీపమల్లత్క్రసూతా
స్థూలావిర్భ-స్ఫీతరచనా-దుర్నిరూపాత్మఖేలో
త్కూలాకార-క్షుభితవలయో-త్కూల కల్లోల మాలో
ల్లోలాబ్ధిం ద్రో-ల్లుఠితవసుధా-లోకరక్షా సమక్షా

ఆంధ్రలాక్షణికులు మందాక్రాంతకుఁ బదవ యక్షరముపై నొక్క-యతియే చెప్పిరి గాని సంస్కృతలక్షణమున మూఁడుచోట్ల యతులు నియతంబులై యున్నవి.

"మందాక్రాంతా జలధి షడగై ర్మ్భౌ నతౌ తాద్గురూ చేత్"
(చూ. వృత్తరత్నాకరము)

జలధి-4, షట్-6, అగ-7, తొలినుండి 4 పై, అటనుండి 6పై, అటనుండి 7 పై విరతులు. తొలుతనుండి వరుసగా లెక్కించిన 4, 10, 17 అక్షరములపై విరతులని యేర్పడును. పైనృసింహపురాణ పద్య పాద మొకటెత్తుకొని వివరించెద.

4 10 17

లోలాబ్ధీంద్రో - ల్లుఠిత వసుధా - లోకరక్షాసమక్షా

సంస్కృతమునందు విశ్రాంతిగాన మూఁడవ (17) యతిస్థానముతోడ పాదము ముగిసిపోవుననియుఁ దరువాతిపాదములోఁ దెలుఁగులో వలెఁ గలుపరాదనియు పర్థము చేసికోవలె. అట్టిచో మన తెనుఁగు వర్ణమైత్రి సాంప్రదాయముచొప్పున , 10 పై యతులుండును నృసింహపురాణ పద్యములో నీయతి నియమము పాటింపఁబడినది. ఏతత్పద్యోత్తరార్థమున సంయుక్తములోని యొక్క వ్యంజనమే రెండుచోట్ల యతిస్థానమునఁ గలదు. పూర్వార్థమునకట్టిభంగము ప్రమాదమునఁ బడియుండునని యూహింపనయ్యెడు. మొదటిచరణమున 11-వ యక్షరము 'ద్వి' వకారమునకుఁదొల్తను, దకారమునకు నడుమను యతి సంఘటితము. అట్లే ద్వితీయపాదమున 'స్థా' లోని సకారమునకు 4 పైథకారమునకు 10 పై యతిమైత్రిగలదు. ఎఱ్ఱన సంస్కృతలక్షణమే పాటించినాఁడని తెలియుచున్నది. నన్నయ పృథ్వికి 11 తర్వాత వడి పాటించె. ఆంధ్రలాక్షణికులునన్నయననుసరించిరి. ఎఱ్ఱన సంస్కృతలక్షణము తెలుఁగున 8 తర్వాత యతి యుంచియున్నాఁడు.

“రమా కుచ పరిప్రేష్ఠ-రమా-ప్రీణిత దానవితోద్యదయా”

(నృసింహ-3 ఆశ్వాసాంతము)

(11) విద్యున్మాల-

పంక్తి (10) ఛందమునుండి యతి యుండునని సర్వలాక్షణికుల మతమైయున్నది. అట్లుండియు విద్యున్మాల (8-ఛందమునఁబుట్టిన వృత్తము)కు యతి 4-పై సర్వలాక్షణికులుంచి యున్నారు అనంతామాత్యుఁడు నట్లెవ్రాసె

(అనంత) మాద్యద్భక్తిన్ — మాగాయుక్తిన్
విద్యున్మాలా-వృత్తంబొప్పన్
సైద్యధ్వంసిన్-సంబోధింపన్
పద్యశ్శ్రేణీ-జాతంబయ్యెన్

(భీమన) ఉద్యన్మాగా-యుక్తంబైనన్, విద్యున్మాలా-వృత్తంబయ్యెన్.

(విన్న-పెద్దన)

శ్రీ లీలన్ రా-జిల్లున్ విద్యు, న్మాలాఖ్యంబై-మాగాసక్తిన్.

(చిత్రి-పెద్దన) మాగావిద్యు-న్మా లారీతుల్

(అప్పకవి) శ్రీ దేవీధా-శ్రీపాణిజేశా
యాదిత్యజ్యే-ష్ఠాదిస్తుత్యా
వేదోద్ధర్తా-విద్యున్మాలం
బాద్రిన్ మాగా-ప్రాప్తింబొల్చున్.

(రంగకవి) దేవా మాగా-ప్తిన్ విద్యున్మా
లావృత్తంబా-రంగాధీశా.

సీతారామాంజనేయసంవాదమందలి విద్యున్మాలకును యతి గలదు. వృత్తరత్నాకరమున 'మో మో గో గో విద్యున్మాలా' యను లక్షణమున యతి చెప్పఁబడలేదు గాని యీక్రింది శ్రుతబోధ లక్షణము మన యాంధ్ర లాక్షణికుల యతిఘటనకుఁగొంత మూలమన వచ్చునని తోఁచెను.

శ్లో॥ సర్వే వర్ణా దీర్ఘా యస్యాం, విశ్రామస్స్యాద్వేదై ర్వేదైః,
విద్వద్బృందై ర్వీణావాణీ, వ్యాఖ్యాతా సా విద్యున్మాలా.

ఇట్లు తెలిపిన కొలఁది యింక నెన్నియో విషయములున్న నైనను నీప్రకరణ మింతటితోఁ జాలించెద.

గ్రంథస్వీకారము.

1. కఠోపనిషద్భాష్యమ్- శ్రీరంగరామానుజముని విరచితము. శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య గ్రంథమాలయందు ప్రకటితము. వెల రు 3-12-0

శ్రీ దేవస్థానము వారిదివరలో ఈశావాస్య, కేనోపనిషత్తులను రంగరామానుజభాష్యముతోడను, ఆంగ్లవివరణ భాషాంతరీకరణములతోడను ప్రకటించియున్నారు. ఇప్పుడు కఠోపనిషత్తునుగూడ నారీతిని పీఠిక, మూలగ్రంథము, రంగరామానుజభాష్యము, ఆంగ్లానువాదములతో ప్రకటించిరి. ఇయ్యది యాంగ్లభాషాకోవిదుల కతియుపయుక్తమై విశిష్టాద్వైతభాష్యమునందలి ముఖ్యవిషయములనెఱుంగ సహకారియగుచున్నది. పీఠికయందు దెలిపినటుల శంకరాదుల భాష్యముల కాంగ్లానువాదవివరణములు గలవు. అటులనే విశిష్టాద్వైతభాష్యముల కనువాదవివరణముల రచించునుద్దేశముతో నీగ్రంథము ప్రకటింపఁబడినది. ఆంగ్లభాషావేదుల కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము. మిగిలిన యుపనిషద్భాష్యములనుగూడ నిట్లే యచిరకాలమున ప్రకటించి దేవస్థానము వారును ప్రాచ్యగ్రంథ ప్రకాశకులును, పండిత వర్గమును కృతకృత్యులగుదురుగాక.

2. అన్నమాచార్యచరిత్రము-తాళ్లపాక చినతిరువేంగళనాథ ప్రణీతము. విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి విపులమగు పీఠికతో ప్రకటితము. అన్నమాచార్యులమనుమఁడే యీ ద్విపద గ్రంథమును రచించియుండుటచే నిది వారి జీవితవిషయముల నెఱుంగుటకు మిక్కిలి యుపయోగకరము. దీనితో నన్యగ్రంథముల గల విషయములఁజేర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ సహజపాండిత్యములో నన్న

మాచార్యుని చరిత్రమున గల ముఖ్యవిషయముల పీఠికయందు చర్చించిరి. అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనములు తదితర గ్రంథములనుగూర్చియు పలువిషయములు మనకు దెలిపియున్నారు. శ్రీ అన్నమాచార్యులు పెక్కు సంకీర్తనముల రచించియుండుటయేగాక ద్విపద రామాయణము సంస్కృతమున వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, పండ్రెండు శతకములను రచించెనట. అందు శ్రీ వేంకటేశ్వరశతకముమాత్రము లభ్యమైనది. సంకీర్తనములు కొన్ని గ్రంథరూపమున బ్రకటితములు (ప్రాచ్య గ్రంథమాల 11 కుసుమము) ఈగ్రంథమును రచించిన చినతిరువేంగడనాథుడను చిన్నన్నయు పెక్కు ద్విపదగ్రంథముల రచించి పొగడ్తకెక్కినవాడు. అష్టమహిషీకల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉషాపరిణయమనునవి యీతని యితరకృతులు. కావ్యరచనచే శ్రీ వేంకటేశుని మెప్పించి మకరకుండలముల గొంటినని తనగ్రంథములం దెలిపికొనియున్నాడు. చిన్నన్న ద్విపదకెఱుగునను నదీతని గూర్చియే. తాళ్లపాకవారి రచనముల పెక్కింటిని బ్రకటించి యాంధ్రలోకమునకు శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువా రొనరించిన సేవ యతిప్రశంసనీయము. అందును శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే నవి బ్రకటితములగుట బంగారునకు తావియబ్బుటయే. లభ్యములగు మిగిలిన గ్రంథములను నైత మచిరకాలమున బ్రకటింతురుగాక. వెల రు 2-8-0 దేవస్థానము ఆఫీసున దొరకును.

3. విశ్వరహస్యము }
4. చంద్రునికథ } ఈ గ్రంథములు రెండును విజయనగర మహారాజావారి కళాశాలలో పదార్థ విజ్ఞానాధ్యాపకులగు శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావుగారిచే రచింపఁబడిన గేయములు. విశ్వరహస్యమునందు పెక్కు వైజ్ఞానిక విషయములు సులభగ్రాహ్యములగునట్లు గేయరూపమున వివరింపఁబడినవి. ప్రపంచోత్పత్తి, మూలపదార్థములు, కేంద్రకములు, వాసిమూర్న, జీవోత్పత్తి, వాని పరిణా

ము మొదలగునవెన్నియో గలవు. చంద్రునికథయందు గ్రహముల పరిభ్రమణము, చంద్రమండలము భూమినుండి వేఱగుట, అంతరి వాతావరణము, పర్వతస్వరూపము వర్ణితములు. గ్రంథకర్తలు వైజ్ఞానికవిషయములను వర్ణించుచు నచటనచట మానవప్రవర్తనము విద్యుక్తధర్మములనుగూర్చి ముచ్చటించి, మనశక్తి సామర్థ్యములపై నాధారపడి దేశాభివృద్ధికై పాటుపడవలయునని పాఠకులను హెచ్చరించుచున్నారు. అతిప్రయాసముపైన తెలిసికొనదగు వైజ్ఞానికవిషయముం సులభరీతిని గేయరూపముగ దెలిపి నూతనమార్గమును ద్రొక్కిన గ్రంథకర్తల నభినందింపవలసియున్నది. వెల మొదటి గ్రంథము రు 1-0-0 రెండవది 0-8-0. వలయువారు విజయనగరమున గ్రంథకర్తలకు వ్రాయునగును.

5. A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts Vol XI — Medicine

ఇది గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారాధ్యక్షులచే వైద్య గ్రంథములను గూర్చి ప్రకటింపబడిన గ్రంథపట్టిక. ఈగ్రంథమున 82 వైద్యగ్రంథములు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి. అష్టాంగ హృదయము, వైద్యచింతామణి, బసవరాజీయము మొదలగు సుప్రసిద్ధ గ్రంథముం ప్రతులేగాక ఔషధయోగములు, కాయచికిత్సలు, వైద్యసారము మొదలగు గ్రంథములు గలవు. దీనియందుగల విషయములను ఆయుర్వేదశాస్త్ర వేత్తలు సమ్యగ్విమర్శనమొనర్చి ప్రకటింపవలసినవానిని బ్రకటించినచో, దేశీయ వైద్యపద్ధతులకు తగు సహాయకారియగును. వివరణ పట్టికయందు హయలక్షణవిలాసము, అశ్వశాస్త్రము, సహదేవపశుశాస్త్రము మున్నగు గ్రంథములును గలవు. గవర్నమెంటు ముద్రణాలయము మదరాసు వెల రు 6-8-0.

6. South Indian Inscriptions — Vol X Telugu Inscriptions

మదరాసు ప్రభుత్వ శాసనపరిశోధక శాఖవారిచే ప్రకటింపబడిన యాంధ్ర శాసనసంపుటము. శ్రీ కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులు గారి గ్రంథమునందలి శాసనముల సంకలిత మొనర్చి దీనిముద్రణము పూర్తిగాకుండగనే కీర్తిశేషులయిరి. వారి పరిశోధనా ఫలితము నాంధ్రలోకము నేడుగాంచినది. ఇందు విష్ణుకుండి వంశము మొదలు గోలుకొండ నవాబులవరకును గల రాజులశాసనము లీయబడినవి. ఆంధ్రభాషాపరిణామ మెఱుంగగోరువారి కిది యమూల్యమగు గ్రంథము. పెక్కు శాసనములగల సంస్కృతాంధ్రభాగముల జదివి నచో వానినెట్టి కవీశ్వరులు రచించియుందురో మనకు దెలియగలదు. ప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూప పరిణామముల నెఱుంగగోరువారీ శాసన సంపుటముల గల లేఖకప్రమాదములను వదలి విమర్శనాపూర్వకముగ నందలి విషయముల గ్రహింపవలసి యున్నది, వెల 17-0-0.

7. పాల్కురికి సోమనాథకవి - విమర్శకాగ్రేసర బండారు తమ్మయ్య గారిచే రచింపబడి ధర్మగ్రంథమాలికయందు 12 వ బిల్వముగ ప్రకటితము. వెల రు 2-8-0 వలయువారు గ్రంథకర్తగాని శివధర్మ గ్రంథమాలా ప్రకాశకులు సికింద్రాబాదువారుగాని వ్రాయ వలయును.

గ్రంథకర్త లాంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు-సోమనాథకవి శైవకవులలో నగ్రేసరుడై బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, వృషాధిపశతకము మున్నగు పెక్కు తెలుగుగ్రంథములను, బసవాష్టక బసవపంచకాది సంస్కృత గ్రంథములను పంచప్రకారగద్య, నమస్కారగద్య మున్నగు గేయ కృతులను రచించెను. శ్రీ తమ్మయ్యగారిదివఱలో పెక్కు సంవత్స రములనుండియు శైవకవులనుగూర్చి చాలయుపన్యాసముల నొసంగి

యున్నారు. అవి పత్రికలయందును బ్రకటితములు. కాని సమగ్రముగ సోమనాథునిగూర్చిన గ్రంథమెద్దియును లేమింజేసి వీరు శ్రీ జగద్గురు కాశీవిశ్వారాధ్య జ్ఞానసింహాసనాధీశ్వరులును విభూతి పత్రికాధిపతులు నగు శ్రీ పండిత చిదిరిమఠము వీరభద్రశర్మగారి (శ్రీ వీరభద్రశివాచార్య మహాస్వాములు) ప్రేరేపణచే నీ యుత్కృష్టగ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కందజేసియున్నారు. శ్రీ తమ్మయ్యగారిన్ని సంవత్సరములనుండియు పడినశ్రమ కిదిఫలితము. కొన్ని విషయములు వివాదాంశములైనను, యీగ్రంథ మత్యుత్తమ మనక తప్పదు. ప్రథమమున సోమనాథుని జన్మస్థలము, వంశము, మిత్రవర్గము, గురుబృందము మున్నగువిషయములను జర్చించి యాతరువాత నతని కాలనిర్ణయమొనర్చి నాటి యాంధ్రవాఙ్మయస్థితిని విశదించియున్నారు. సోమనాథునికృతులు, వాని పౌర్వాపర్యములు, యాతనిలఘుకృతులు గద్యములు, రగడలు, యుదాహరణములను గూర్చియు ముందుగ విమర్శించి, యతని కళాప్రతిభలు కవితావిశేషములు, యసామాన్యప్రయోగములనుగూర్చి విపులముగ జర్చించియున్నారు. భక్తిపారవశ్యముచే జాను తెనుంగున, జాతీయత నలవరించి దేశీయఛందమగు ద్విపదలో భావప్రధానములై సహజగాంభీర్యము, సుప్రసన్నతయు గలిగి ద్రాక్షాకదళీపాకముల నీకవి తనగ్రంథముల రచించెను. గ్రంథకర్తలు విశేషపరిశ్రమ మొనర్చి పెక్కు నూతనవిషయముల మనకీ గ్రంథమున దెలిపిరి; ఆంగ్లమునగల కవులచరిత్రముల ననుకరించుచు (Men of Letters Series) గ్రంథకర్తలీ సోమనాథకవి చరిత్రమును రచించియున్నారు. సంస్కృతాంధ్ర కవులచరిత్రముల రచించుటలో వారిగ్రంథములుదక్క మనకాధారములు చాల దక్కవగ నుండును. వీరశైవవాఙ్మయమును మథించి వీరొసంగిన సోమనాథకవి జీవితామృతమును సేవించి యాంధ్రభాషాభిమాను లానందింతురు గాక. ఈగ్రంథమున కనుబంధముగ వీరు సోమనాథుని లఘుకృతుల నొకసంపుటమున బ్రకటింపవలయునని మా యాశయము.

8. శ్రీ విజయనగరము మహారాజావారి సంగీత కళాశాలా రజతోత్సవ సంచిక - రజతోత్సవసంఘమువారిచే బ్రకటింపఁబడినది. ప్రథమమున శ్రీ విజయరామగానకళాశాలయని పిలువబడిన శ్రీ మహారాజావారి సంగీతకళాశాల 1919 వ సంవత్సరమున శ్రీ శ్రీ విజయరామగజపతిరాజామన్నెసుల్తానుబహద్దూరువారిచే నెలకొల్పఁబడి నాటినుండియు దినాభివృద్ధిని గాంచుచున్నది. దీనికి గానకళావిశారదులగు ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి యనంతరము ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారును కళాశాలాధ్యక్షులై యుండిరి. ఈ కళాశాలా స్థాపనానంతరమే మదరాసు అన్నమలై విశ్వవిద్యాలయములు సంగీత కళాశాలల నేర్పరచి యున్నవి. ఈ కళాశాలా రజతోత్సవము 1945 సంవత్సరమున జరుపఁబడినది. ఆరజతోత్సవ కార్యక్రమము, సంగ్రహోపన్యాసములు. కళాశాలా వృత్తాంతము నీసంచిక యందాంగ్లమునను, తెనుఁగునను వివరింపబడినది. ఇందలి యాంధ్రభాగము శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. విజయనగర మహారాజులయొక్కయు, కళాశాలా పోషకులు, అభిమానులయొక్కయు, కళాశాలాధ్యాపకుల యొక్కయు చిత్రపటములు పెక్కులుగలవు. సంగీత సాహిత్యములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయమెవ్వరికి నుండఁజాలదు. శిశుర్వేత్తి, పశుర్వేత్తి, వేత్తి గానరసంఫణీయని పెద్దలందురు. మఱియు ప్రాచీనకాలమునుండియు సాహిత్యముతోపాటు సంగీతమునకుగూడ నున్నతస్థాన మొసంగబడినది. శ్రీమద్రామాయణము తంత్రీలయ సమన్వితమనియు, పాఠ్యేగేయేచ మధురమ్ అనియు వాల్మీకి నిర్వచించియున్నాడు. గేయరూపమున నుత్కృష్టరచనముల పాడుచు గాయకులు పట్టణంబుల జనపదంబులను పర్యటన మొనర్చెడివారు. అట్టి సంగీతశాస్త్రము తంజావూరు మధురరాజుల యాస్థానమున వృద్ధినిగాంచి కొంతవడి మఱుఁగుజెంది

తిరిగి యున్నతపదవి నందుట ముదావహము. సంగీతము, చిత్రలేఖనము మొదలగు లలితకళలకు ప్రాముఖ్యస్థాన మొసంగు కళాశాలలింకను పెక్కులు నిర్మింపబడవలసియున్నవి. 1919 సం॥న స్థాపించినది మొదలు నభివృద్ధిని గాంచుచున్న యీకళాశాల యితోధికముగ వెలయునుగాక.

9. దారాషకో - రచయిత - శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ గారు - కాకినాడ వెల 1-0-0 ఈనాటకము వంగభాషను ద్విజేంద్రలాల్ రాయ్‌గారి షాజహాను నాటకమునందలి యితివృత్తమునే గైకొని నూతన దృక్పథముతో రచింపబడినది. హిందూదేశము విభాగము కాకపూర్వము గాంధీమహాత్ముడు హిందూమహమ్మదీయ సంఘీభావమునకై తనప్రచారమును సాగించునపుడు, దానికి దోడ్పడు నను యుద్దేశముతో నాటకకర్త లిద్దాని రచించిరి. గాని నాటకమును పూర్తిగావింపకనే మతవైషమ్యములు, దాని బురస్కరించుకొని పెక్కుదురంతములు గాంధీమహాత్ముని యాకస్మికమరణము, హిందూదేశవిభజనమును, దేశము నల్లకల్లోల మొనర్చినవి. అయినను గ్రంథకర్తలయాశయము ప్రశంసార్హము. దారాషకోచరిత్రమును రచించిన శ్రీయుత కలికరంజన కానుంగోగారీ గ్రంథమునకు దొలిపలుకును వ్రాసియున్నారు. ఈనాటకమున దారాయునతనికి గురువులై షాజహానుచక్రవర్తి కాస్థానవిద్వాంసులై మన్ననగాంచిన జగన్నాథపండిత రాయలును మతవైషమ్యముల నిర్మూలన మొనర్చి హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యముపై నాధారపడియుండు మహాసామ్రాజ్యమును నెలకొల్ప బూనుటయు, రోషనారా, ఔరంగజేబు మున్నగువారల కుట్రలచే నది కొనసాగక పోవుటయు, సోదరులజంపించి యౌరంగజేబు రాజ్యాభిషిక్తుడగుటయు, తుదకు దారావధింపబడిన యనంతరము పండిత రాయలు ఢిల్లీసామ్రాజ్యమును వదలి దక్షిణదేశమునకు జనుటయు

మున్నగు చరిత్రాంశము లిందు వర్ణితములు. మతమునిన 'మనోవికాసములై మాత్సర్యనాశంబులై వితతజ్ఞానవిభూతులై జగతిలో విశ్రాంతులై ముక్తులై గరిమ్మెయుండగ నిట్లు మానవులు యుక్తాయుక్తశూన్యాత్ములై వైరంబున జావ వారికెటు సంప్రాప్తించు స్వారాజ్యముల్! అని పండితరాయలచే బలికించి గ్రంథకర్తలీనాటకమును బూర్తిగావించిరి. 'సంగాంబనోల్లజేసి మసలమానుల మతమందు రతముగదుర బూబునాంచారి కౌంగిటంజేర్చిన' శ్రీవేంకటేశ్వరుల కీగ్రంథ మంకిత మొనర్పఁబడినది.

10. అహల్యాగౌతమము - శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు, కాకినాడ. మూల్యము 2-0-0

అష్టావక్రచరిత్రము, శ్రీ మహర్షి జీవితకథామృతము, ఆంధ్రఛందమాల మున్నగు పెక్కుగ్రంథముల రచించిన గ్రంథకర్తలీనా తన పద్యకావ్యమును రచించుటకు గల కారణమును పీఠికయందు దెల్పియున్నారు. పురాణేతిహాసకావ్యముల అహల్యాసంక్రందనుల జారత్వ ప్రశంసయుండుటయేగాక యాంధ్రమున శృంగార ప్రబంధములీ యితివృత్తమును బెంచుచు నసభ్యముగ వర్ణించుచు వచ్చినవి. అహల్యాయైజారః అను వేదవాక్యమునకు బండితులు విశేషార్థముల నిచ్చియున్నారు అందువలన రామాయణకాలమునుండియు బ్రచారమునుగాంచినను యీకథను పలువురు సందేహించుచున్నారు. తారాచంద్ర సమాగమము నిట్టిదియే. ఈ యితివృత్తముల కంతరార్థములుగలవేమో? గ్రంథకర్తలీకథను వదలి యహల్యాగౌతముల వివాహము వారి పవిత్రజీవితము తపఃప్రభావమును సులభమగు శైలిని మూడాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగ రచించియున్నారు. ఆంధ్రసారస్వతాభిమాను లీగ్రంథమును బఠించి యానందింతురుగాక.

11. కమలాకల్యాణము; సత్యాకృష్ణసమాగమము. పాలకొల్లురాజా గారగు శ్రీరాజా పానగంటి పార్థసారథి రాయనింగారిచే రచింపఁబడినవి. ఇందు కమలాకల్యాణము ఆంగ్లమున షేక్స్పియరు మహాకవిచే రచింపఁబడిన Twelfth Night అను సుప్రసిద్ధ నాటకరాజమున కనువాదము. ఆంధ్రీకరణమున మూలమునందలి పాత్రనామములును భావములును దేశకాలోచితముగ మార్చఁబడినవి. రెండవది గోల్డుస్మిత్ అను కవీశ్వరుని The Vicar of Wakefield అను గ్రంథములోని The Hermit అను పద్యభాగమున కాంధ్రీకరణము. గ్రంథములు రెండును సులభమగు భాషలో చేటతెల్లముగ రచింపఁబడినవి. మూలగ్రంథములందలి కథాసంవిధానము, నుత్కృష్టభావముల నాంధ్రమున దెచ్చుటకు శ్రీకవిగారు ప్రయత్నించిరి. పాఠకులీ గ్రంథముల జదివి యానందింతురుగాక.

12. సీతమ్మ పెండ్లికత- ఇదియు శ్రీపానగంటి పార్థసారథిరాయనింగారిచే రచితము. ఇందలి యితివృత్తము కల్పితము. ప్రథమమున సంపూర్ణముగ బద్యరూపమున రచింపగోరి గ్రంథకర్తలు కొంత భాగమును రచించి, వార్ధక్యముచే నద్దానిని పూర్తి యొనర్పఁజాలక నుత్సాహముతో వచనరూపమున కథనుముగించిరి. కేశవరావు మేనల్లుఁడగుతనకుమార్తె సీతనిచ్చి పెండ్లియొనర్చుటకై మొదటి నుండియు నిశ్చయించిధనాశచే మతిచలించి, కృష్ణరావునకిచ్చుటకు బ్రయత్నించుటయు, వివాహసమయమున వతని విపరీతధనాశనుగుర్తించి, మనసుమరలించుకొనితిరిగి తన మేనల్లునకిసీతనిచ్చి వివాహమొనర్చుటయు నిందలి యితివృత్తము. మనసంఘమునధనాశతో గొప్పసంబంధములకు బరుగులిడితలిదండ్రులపశ్చాత్తాపమునందువారుపెక్కుమందిగలరు. కాని కేశవరావువలెబుద్ధిని మరల్చుకొనువారఱుదుగనుందురు. పాత్రసంభాషణము

లందు వివిధసాంఘిక విషయములు చర్చింపఁబడినవి. కథాభాగము స్వల్పమైనను నీతిబోధకము.

13. ఆంధ్రాంకములు- ఇది శ్రీ రాయసింగారిచే రచింపఁబడి యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్రజతోత్సవసంచికయందు బ్రకటింపఁబడి పునర్ముద్రితమగు వ్యాసము. ఇందు వ్యాసకర్త లాంధ్రగ్రంథములందును వ్యవహారమునందు నాంధ్రాంకములనే వాడవలయుననియు, ఆంగ్లరోమను సంఖ్యల వాడరాదనియు, గణితముల భిన్నాంకములకు గూడ నాంధ్రాంకములే యుపయోగింపవచ్చుననియు, స్వకీయమును నిరసించి పరకీయానుసరణ మొనర్పవలదనియు నాంధ్రులను హెచ్చరించుచు నీవ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. ప్రసంగానువశముగ నంకములెట్లు యేర్పడినవో చర్చించియున్నారు. వీరి యుద్బోధనమెంతయు సమంజసము. పాశ్చాత్య దేశనాగరకతా విశేషముల నవసరముగ పట్లనే స్వీకరింపవలయుననుట నిర్వివాదాంశము. నేటి యాంధ్రవాఙ్మయమును నీ విపరీతానుకరణముచే సహృదయానురంజకముగ నుండుటలేదు. గ్రంథకర్తలు "స్వస్థానవేషభాషాఽభిమతాస్సంతో... అన్యదపహాయ" అనుసూక్తిని గమనింపవలసియున్నది. పైగ్రంథములు మూడును గ్రంథకర్తలయొద్ద దొరకును.

14. నాటక విమర్శనము (Dramatic Criticism) శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయ పండితులగు శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది.

నాటకవిమర్శనము పాశ్చాత్యదేశములందేగాక మనదేశమునందును మిగుల వర్ధిల్లినది. పెక్కు సాహిత్యాలంకార గ్రంథముల నాటకలక్షణము వివరింపఁబడి సునిశితముగ విమర్శింపఁబడినది. గ్రంథకర్త లిదివరలో శాఖాశాలా విద్యార్థులకుపన్యాసములనొసగి, వానిని గ్రంథరూపమున నిపుడు ప్రకటించిరి. ఇందు ప్రథమమున నాటకరచనయును

వ్యాసమున నాట్యనాటకముల సంబంధము, నాటకోత్పత్తియు వివరించి, నాటకముల ముఖ్యవిషయములగు కథాసంధానము, పాత్రపోషణము, రసపోషణము, కవిత్వము, తత్త్వోపదేశము అను శీర్షికలక్రింద జర్చించిరి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యనాటక సిద్ధాంతముల గల భేదములను నిరూపించి, యుత్తమనాటకరచన యెట్లుండవలయునో, కథాసంధాన, రసపాత్రపోషణములెట్లు సహృదయరంజకముగ నుండవలయునో దిఙ్మాత్రముగ దెలిపిరి. మిగిలిన గ్రంథభాగమున స్వప్నవాసవదత్త, ముద్రారాక్షస, వేణీసంహార నాటకముల గైకొని పైనాటక లక్షణముల ననుసరించి విమర్శించిరి వానియందలి గుణదోషముల జర్చించిరి. నాటక విమర్శనమును గూర్చి యాంధ్రమున విపులమగు గ్రంథమత్యావశ్యకము. అందు నాటకరచనమున ప్రాధాన్యము వహించు కథావిధానాదికముల ప్రత్యేకముగ వేఱువేఱ అధ్యాయములుగ విభజించి ముఖ్య సంస్కృతాంధ్ర నాటకముల నుదాహరణరూపముగ గైకొని చర్చింపనగును. గ్రంథకర్తలీ గ్రంథమున నేర్పఱచుకొన్న పద్ధతియు కళాశాల విద్యార్థులకు, నుపాధ్యాయులకు నాయాగ్రంథముల నభ్యసించుచో మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. మిగిలిన ముఖ్యనాటకములగు అభిజ్ఞానశాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితాదుల గైకొని విమర్శగ్రంథమున ద్వితీయభాగ మచిరకాలముననే గ్రంథకర్తలు ప్రకటింతురని యాశించుచున్నాము.

15. చారిత్రకవ్యాసములు – బౌద్ధయుగము. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు, విమర్శకులు శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు, వీరభద్రరావుగారు నేర్పఱచిన పునాది పై తమ చారిత్రకవ్యాససౌధముల నిర్మించుచు నాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులగుచున్నారు. బౌద్ధయుగము నాటి చారిత్రకవిషయములు పెక్కుగ్రంథములనుండి గైకొని వీని

పత్రికలలో నాంధ్రపత్రిక వారపుసంచికలలోను, ఉగాదిసంచిక, భారతీపత్రికలలోను పెక్కు వ్యాసరాజముల బ్రకటించిరి. అంతట బౌద్ధయుగము నకు సంబంధించినవ్యాసముల నీగ్రంథమున బ్రకటించిరి. భారతీయ ధర్మ సంస్కృతి యాంధ్ర, కుషాణ రాజులకాలమున విస్తరించి దశదిశలకు వ్యాపించినది. కాని క్రతుకలాపమున పశుహింసప్రధానమై జుగుప్సాకరముగనుండె. దేశమున యశాంతి యతిశయించుటచే, నట్టి హింసను నిందింపుచు సంఘమున బౌద్ధమతము ప్రశాంతవిప్లవము గావించినది, నాటినుండియు బౌద్ధమతము ఆర్యావర్తసీమను దాటి దేశాంతరముల విజయప్రస్థాన మొనరించినది. నాటినుండియు చైనా, బర్మా, టిబెట్టు మొదలగుదేశముల బౌద్ధమతమువ్యాప్తినొంది జనాకర్షణీయము యైనది. చీనా హిందూదేశములకుగల మతసంబంధ మతిప్రాచీన మయినది. వానికిగల యనుబంధము, రాజగృహము, అమరావతి, నాగార్జున కొండ స్తూపనిర్మాణాదికములను గూర్చిన పెక్కువిషయము లీగ్రంథమున నాయావ్యాసముల వివరింపబడినవి. మఱియు ప్రాచీన విద్యాసంస్థలు, నాటి విద్యావిధానము, నాలందాతక్షశిలా విద్యాలయములు, హిందూబౌద్ధయుగములగలిగినమార్పులు, శైవవైష్ణవమతములు, గ్రామపరిపాలనా పద్ధతులనుగూర్చి ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు, వృత్తివిధానమును వ్యాసముల విపులముగ దెలుపబడినవి. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రము, సంస్కృతిని దెలియగోరువారికీ గ్రంథమత్యంతోపయోగము. శ్రీలక్ష్మణరావు వీరభద్రరావుగారును తమగ్రంథముల రచించినయనంతరము హిందూదేశ చరిత్రవిమర్శనము మిక్కిలి విస్తరించినది. పెక్కు నూతనశాసనాదులు ప్రకటింపబడినవి. సమగ్రముగ నందునటుల వారి హిందూమహమ్మదీయ యుగముల సంస్కరించి ప్రకటించుటయో లేక నూతనగ్రంథము నాంధ్రభాషను రచించుటయో ముఖ్యావసరము. అందువిషయము శ్రీ శర్మగారు తమశక్తి సామర్థ్య

ములనుపయోగించి యాంధ్రభాషను సమగ్రభారతదేశ చరిత్రమును రచించి కృతకృత్యులగుదురని విశ్వసించుచున్నాము. వెల రు 1-12-0

16. ఆంధ్రదేశచరిత్రసంగ్రహము (క్రీ-శ 1857 వఱకు) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శర్మగారు 1947 సంవత్సరమున All India Radio మదరాసు కేంద్రమున నాంధ్రదేశచరిత్రమునుగూర్చి చేసిన ప్రసంగము లీ గ్రంథరూపమున వెలువడినవి. రేడియో ప్రసంగములగుటచే నివి సంగ్రహముగ ముఖ్య విషయములను మాత్రమే తెలుపుచున్నవి. ఆంధ్రదేశచరిత్రమును విపులముగ శ్రీ శర్మగారివంటి సుప్రసిద్ధచారిత్రకపరిశోధకులు మన కళాశాలావిద్యార్థుల కుపయోగముగ రచించి ప్రకటింపవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున గల పండ్రెండు ప్రసంగములయందును శాతవాహన యుగము మొదలు కంపెనీ పరిపాలనాంతమువరకును గల యాంధ్రదేశ చరిత్రము సంగ్రహముగ వివరింపఁబడినది. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గమనించి విశ్వవిద్యాలయాధికారులు కళాశాలల దీనిని పఠనీయ గ్రంథముగ నిర్ణయింతురని కోరుచున్నాము. మనవిద్యార్థులు తమ దేశ చరిత్రాంశముల నెఱుగక యన్యదేశవృత్తాంతముల బఠించుచుండుట నేటి విద్యావిధాన విమర్శకులకు సువిదితము- ప్రతియాంధ్రుడు నవశ్యముగ తనదేశచరిత్రము నభ్యసింపవలయుననియు నందులకు సంగ్రహముగ నీగ్రంథమును, దక్షిణదేశచరిత్రమునకు రంగస్వామి అయ్యంగారురచించిన Pre-mussulman India మొదలగు గ్రంథములు నవశ్యపఠనీయములనియు దలచుచున్నాము. వెల రు 1-8-0 మాత్రము ఆధునిక వాఙ్మయకుటీరము; పురశ్వాకమునకు వ్రాసిన దొరకును.

17. తెలుఁగుమెఱుఁగులు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శాస్త్రిగారి విమర్శనములను సారస్వతసేవను గుర్తింపని యాంధ్ర సారస్వతాభిలాషులుండుట యరుదు. వీరిదివరలో

భారతి, ఉదయాంధ్రపత్త్రిక మున్నగు పత్త్రికలలో బ్రకటించిన విమర్శక వ్యాసముల నీసంపుటమున బ్రకటించిరి. ఆంధ్రసారస్వతమును గూర్చియు, ప్రాచీనాంధ్రభాషను గూర్చియు పెక్కువ్యాసము లిందు ప్రకటితములు. ఆంధ్రభాషావికాసమును గూర్చినవ్యాసము లేగాక భాషాసంప్రదాయములను వివరించు అరసున్న, గ్రంథగ్రంథులు, అచ్చ–ఇచ్చ, ప్రథమావిభక్తిదు ప్రత్యయము మున్నగు అమూల్యవ్యాసము లిందుగలవు. ఆంధ్రలిపిసంస్కారమందలి చివరవ్యాసము. శ్రీ శాస్త్రిగారు సుప్రసిద్ధ విమర్శకులు. ఈగ్రంథమునందు జర్చింపఁబడిన విషయములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయము లుండకమానవు. అయినను శ్రీ శాస్త్రిగారి యమూల్యాభిప్రాయములు సమాదరణీయములనుటకు సందియము లేదు. 'స్పర్ధయా వర్ధతే విద్యా' యనునటుల భాషావిషయముల మథించినగాని నైజస్వరూపము దెలియుటశక్యము. తమ పరిశోధనల నీగ్రంథరూపమున వెలువరించి శ్రీ శాస్త్రిగా రాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు మిక్కిలి యుపకారమొనర్చియున్నారు. వెల రు 2-0-0

ఆంధ్ర గ్రంథమాలా ప్రకాశకులకు వ్రాసిన దొరకును.
